

ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ

Πυθαγόρου βίος

Μετάφραση
Κωνσταντίνος Μακρής

ΚΑΤΑΡΤΙ 2001

1. Συμφωνείται μὲν δὴ παρὰ τοῖς πλείστοις Μνησάρχου γεγενῆσθαι παῖς· περὶ δὲ τοῦ γένους τοῦ Μνησάρχου διαπεφώνηται. Οἱ μὲν γὰρ Σάμιον αὐτὸν εἶναι φασί, Νεάνθης δ' ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν Μυθικῶν Σύρον ἐκ Τύρου τῆς Συρίας. Σιτοδείας δὲ καταλαβούσης τοὺς Σαμίους προσπλεύσαντα τὸν Μνήσαρχον κατ' ἐμπορίαν μετὰ σίτου τῆ νήσῳ ἀποδόμενον τιμηθῆναι πολιτεία. Πυθαγόρου δ' ἐκ παίδων εἰς πᾶσαν μάθησιν ὄντος εὐφυοῦς, τὸν Μνήσαρχον ἀπαγαγεῖν αὐτὸν εἰς Τύρον, ἐκεῖ δὲ τοῖς Χαλδαίοις συστά- ντα μετασχεῖν τούτων ἐπὶ πλεῖον ποιῆσαι. Ἐπανελθόντα δ' εἰς τὴν Ἰωνίαν ἐντεῦθεν τὸν Πυθαγόραν πρῶτον μὲν Φερεκύδη τῷ Συρίῳ ὁμιλῆσαι, δεύτερον δ' Ἐρμοδάμαντι τῷ Κρεοφυλείῳ ἐν Σάμῳ ἤδη γηράσκοντι. 2. Λέγει δ' ὁ Νεάνθης ἄλλους εἶναι οἱ τὸν πατέρα αὐτοῦ | Τυρρηγῶν ἀποφαίνονται τῶν τὴν Λῆμνον ἐποικησάντων, ἐντεῦθεν δὲ κατὰ πρᾶξιν εἰς Σάμον ἐλθόντα καταμείναι καὶ ἀστὸν γε- νέσθαι· πλεόντος δὲ τοῦ Μνησάρχου εἰς τὴν Ἰταλίαν συμ- πλεύσαντα τὸν Πυθαγόραν νέον ὄντα κομιδῇ σφόδρα οὖ- σαν εὐδαίμονα καὶ τότε ὕστερον εἰς αὐτὴν ἀποπλεῦσαι. Καταλέγει δ' αὐτοῦ καὶ ἀδελφοὺς δύο, Εὐνοστον καὶ Τυρ-

1. Οἱ περισσότεροι συμφωνοῦν στο ὅτι <ο Πυθαγό- ρας> υπῆρξε γιος του Μνήσαρχου². Εκεί που υπάρχουν διαφωνίες, είναι σχετικά με την καταγωγή του Μνήσαρ- χου. Γιατί, ενώ οι άλλοι λένε πως ήταν απ' τη Σάμο, ο Νεάνθης, στο πέμπτο βιβλίο των Μυθικῶν του³, τον πα- ρουσιάζει Σύρο, από την Τύρο της Συρίας⁴: κάποτε που οι Σάμιοι υπέφεραν από σιτοδεία, ήρθε ο Μνήσαρχος <στο νησί> για εμπόριο, με το πλοίο φορτωμένο σᾶρι, και το πούλησε, με αποτέλεσμα να τον πολιτογραφήσουν τιμητικά Σάμιο. Επειδή όμως η φύση είχε προικίσει τον Πυθαγόρα, από μικρό, για κάθε είδους μάθηση, ο Μνή- σαρχος τον πήρε μαζί του στην Τύρο και τον σύστησε στους Χαλδαίους⁵· και φρόντισε να μείνει το παιδί κοντά τους για να μάθει όσο γινόταν περισσότερα. Όταν ο Πυ- θαγόρας επέστρεψε στην Ιωνία, εντάχθηκε πρώτα στον κύκλο του Φερεκύδη από τη Σύρο⁶. Ὑστερα, στη Σάμο, πήγε στον Ερμοδάμαντα⁷, τον απόγονο του Κρεόφυλου⁸, που ήταν ἤδη σε προχωρημένη ηλικία.

2. Κατὰ τα λεγόμενα του Νεάνθη, υπάρχουν και κά- ποιοι ἄλλοι που ισχυρίζονται πως ο πατέρας του Πυθα- γόρα ήταν Τυρρηγῶς, από αυτούς που ἐποίκισαν τη Λῆ- μνο⁹. Από τη Λῆμνο πήγε στη Σάμο για εμπόριο, ἐμεινε κι ἐγινε πολίτης της. Όταν ἐφευγε με το πλοίο του για την Ἰταλία —πολύ πλούσια τότε—, ταξίδεψε μαζί του κι ο νεαρότατος Πυθαγόρας, ο οποίος αργότερα ξαναπήγε εκεί. Ο Νεάνθης κάνει λόγο και για δύο μεγαλύτερους ἀδελφούς του Πυθαγόρα, τον Εὐνοστο και τον Τυρρηγῶ.

ρηνόν, πρεσβυτέρους. Ἀπολλώνιος δ' ἐν τοῖς περὶ Πυθαγόρου καὶ μητέρα ἀναγράφει Πυθαΐδα, ἀπόγονον Ἀγκαίου τοῦ οἰκιστοῦ τῆς Σάμου. Τινὰς δ' Ἀπόλλωνος αὐτὸν ἱστορεῖν καὶ Πυθαΐδος τῷ γόνῳ, λόγῳ δὲ Μνησάρχου φησὶν Ἀπολλώνιος. Τῶν γοῦν ποιητῶν τῶν σαμίων εἶπεῖν τινα:

Πυθαγόραν θ' ὄν ἔτικτε Διὶ φίλον Ἀπόλλωνι
Πυθαΐς, ἣ κάλλος πλεῖστον ἔχεν Σαμίων.

Διακοῦσαι δ' οὐ μόνον Φερεκίδου καὶ Ἑρμοδάμαντος, ἀλλὰ καὶ Ἀναξιμάνδρου φησὶν οὗτος. **3.** Δοῦρις δ' ὁ Σάμιος ἐν δευτέρῳ τῶν ὥρων παιδὰ τ' αὐτοῦ ἀναγράφει Ἀρίμνηστον καὶ διδάσκαλόν φησι γενέσθαι Δημοκρίτου. Τὸν δ' Ἀρίμνηστον κατελθόντ' ἀπὸ τῆς φυγῆς χαλκοῦν ἀνάθημα τῷ ἱερῷ τῆς Ἥρας ἀναθεῖναι τὴν διάμετρον ἔχον ἐγγὺς δύο πῆχεων, οὗ ἐπίγραμμα ἦν ἐγγεγραμμένον τόδε:

| Πυθαγόρεω φίλος υἱὸς Ἀρίμνηστός μ' ἀνέθηκε,
πολλὰς ἐξευρών εἰνὶ λόγοις σοφίας.

Τοῦτο δ' ἀνελόντα Σίμων τὸν ἀρμονικὸν καὶ τὸν κανόνα σφετερισάμενον ἐξενεργεῖν ὡς ἴδιον. Εἶναι μὲν οὖν ἑπτὰ

Ὁ Ἀπολλώνιος πάλι, στο ἔργο του για τον Πυθαγόρα¹⁰, παραδίδει και το ὄνομα της μητέρας του: ἦταν η Πυθαΐδα, ἀπόγονος του Αγκαίου, του οἰκιστῆ τῆς Σάμου¹¹· και προσθέτει ὅτι μερικοὶ ἱστοροῦσαν πως ο Πυθαγόρας ἦταν στην πραγματικότητα γέννημα του Απόλλωνα και τῆς Πυθαΐδας, και κατ' ὄνομα μόνο του Μνησάρχου. Μάλιστα κάποιος Σάμιος ποιητῆς εἶχε πει:

τον Πυθαγόρα, τον αγαπητό στον Δία, που τον γέννησε
του Απόλλωνα
η Πυθαΐδα, η ομορφότερη από τις Σαμιώτισσες.¹²

Αναφέρει ακόμα ο Απολλώνιος ὅτι ο Πυθαγόρας υπῆρξε μαθητῆς ὄχι μόνο του Φερεκίδη και του Ἑρμοδάμαντα, ἀλλὰ και του Αναξιμάδρου¹³.

3. Ο Δοῦρις ο Σάμιος, στο δεύτερο βιβλίο των <Σαμιακῶν> Χρονικῶν του¹⁴, ἀναφέρει ὅτι <ο Πυθαγόρας> εἶχε γιο του τον Ἀρίμνηστο, που υπῆρξε, λέει, δάσκαλος του Δημοκρίτου¹⁵. Ὅταν ο Ἀρίμνηστος γύρισε ἀπὸ την εξορία, ἀφιέρωσε στο ναό τῆς Ἥρας ἕνα χάλκινο ἀνάθημα με διάμετρο κοντὰ δύο πῆχεις. Πάνω του ἦταν χαραγμένο το ἐξῆς ἐπίγραμμα:

Ὁ αγαπημένος γιος του Πυθαγόρα μ' ἀφιέρωσε,
ο Ἀρίμνηστος, που ἀνακάλυψε πολλές σοφές
ἀναλογίες.

Το ἐπίγραμμα αὐτό το ἐσβησε ο μουσικολόγος Σίμων και σφετερίστηκε τον <μουσικό> (κανόνα) ἐκδίδοντάς τον

τάς αναγεγραμμένας σοφίας· διὰ δὲ τὴν μίαν, ἣν Σίμων ὑφείλετο, συναφανισθῆναι καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐν τῷ ἀναθήματι γεγραμμένας. **4.** "Ἄλλοι δ' ἐκ Θεανοῦς τῆς Πυθώνιακος τὸ γένος Κρήσσης υἱὸν Τηλαύγη Πυθαγόρου ἀναγράφουσι καὶ θυγατέρα Μυῖαν, οἱ δὲ καὶ Ἄριγνώτην ὧν καὶ συγγράμματα πυθαγόρεια σφίζεσθαι. Τίμαιος δ' ἱστορεῖ τὴν Πυθαγόρου θυγατέρα καὶ παρθένον οὖσαν ἠγεῖσθαι τῶν παρθένων ἐν Κρότωνι καὶ γυναῖκα τῶν γυναικῶν· τὴν δ' οἰκίαν Δήμητρος ἱερὸν ποιῆσαι τοὺς Κροτωνιάτας, τὸν δὲ στενωπὸν καλεῖν μουσεῖον. **5.** Λύκος δ' ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἱστοριῶν καὶ περὶ τῆς πατρίδος ὡς διαφωνούντων τινῶν μνημονεύει λέγων· «τὴν μὴν οὖν πατρίδα καὶ τὴν πόλιν, ἧς γενέσθαι πολίτην τὸν ἄνδρα τοῦτον συμβέβηκεν, εἰ μὴ τυγχάνεις κατειδώς, μηδὲν διαφερέτω σοι. Λέγουσι γὰρ αὐτὸν οἱ μὲν εἶναι Σάμιον, οἱ δὲ Φλιάσιον, οἱ δὲ Μεταποντῖνον». **6.** "Ἐτι δὲ καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ οἱ πλείους τὰ μὲν τῶν μαθηματικῶν καλουμένων ἐπιστημῶν παρ' Αἰγυπτίων τε καὶ Χαλδαίων καὶ Φοινίκων φασὶν ἐκμαθεῖν· γεωμετρίας μὲν γὰρ ἐκ παλαιῶν χρόνων ἐπιμεληθῆναι | Αἰγυπτίους, τὰ δὲ περὶ ἀριθμούς τε καὶ λογισμούς Φοίνικας, Χαλδαίους δὲ τὰ περὶ τὸν

ὡς δικό του. Ἐφτά ἦταν οἱ ἀναγραφόμενες «σοφίες»· καθὼς ὅμως ὁ Σίμων ἀφαίρεσε με δόλο τὴ μίαν ἀπ' αὐτές, χάθηκαν μαζί της καὶ οἱ ἄλλες που ἦταν χαραγμένες στο ἀνάθημα¹⁶.

4. Κατ' ἄλλους ὁ Πυθαγόρας εἶχε ἀπὸ τῆ Θεανώ — κόρη τοῦ Πυθώνιακα, κρητικῆς καταγωγῆς— ἓνα γιο, τὸν Τηλαύγη, καὶ μίαν θυγατέρα, τὴ Μυῖα. Ἄλλοι προσθέτουν καὶ τὴν Ἀριγνώτη. Ὅλων αὐτῶν σώζονται πυθαγόρεια συγγράμματα¹⁷. Ὁ Τίμαιος¹⁸ ἀφηγεῖται ὅτι στὰ νιάτα τῆς ἡ κόρη τοῦ Πυθαγόρα ἦταν επικεφαλῆς τοῦ χοροῦ τῶν νεανίδων τοῦ Κρότωνα· καὶ ὅταν μεγάλωσε, τῶν γυναικῶν καὶ ὅτι οἱ Κροτωνιάτες μετέτρεψαν τὸ σπῆτι τοῦ Πυθαγόρα σὲ ἱερό τῆς Δήμητρας καὶ τὸ στενάκι <ὅπου ἔμενε>, τὸ ἀποκάλεσαν ἱερό τῶν Μουσῶν¹⁹.

5. Στὸ τέταρτο βιβλίον τῶν Ἱστοριῶν τοῦ ὁ Λύκος²⁰ μνημονεύει τὶς διαφωνίες που υπήρχαν σχετικὰ με τὴν πατρίδα τοῦ Πυθαγόρα. Νά τι λέει: «Ἄν τυχόν δεν ἔχεις ἰδέα γιὰ τὴν πατρίδα αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ γιὰ τὴν πόλη τῆς ὁποίας συνέβη νὰ γίνῃ πολίτης, καθόλου μὴ σε νοιάζει. Γιατί ἄλλοι λένε ὅτι ἦταν ἀπὸ τὴ Σάμο, ἄλλοι ἀπὸ τὸν Φλιούντα²¹, καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὸ Μεταπόντιο».

6. Ὅσο γιὰ τὴ διδασκαλία του, οἱ περισσότεροι λένε ὅτι τὶς λεγόμενες «μαθηματικὲς ἐπιστήμες»²² τὶς διδάχθηκε ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, τοὺς Χαλδαίους καὶ τοὺς Φοίνικες· γιὰτί ἀπὸ παλιά οἱ Αἰγύπτιοι εἶχαν ἀσχοληθεῖ με τὴν γεωμετρία, οἱ Φοίνικες με τοὺς ἀριθμούς καὶ τοὺς μαθηματικούς υπολογισμούς καὶ οἱ Χαλδαῖοι με τὴν πα-

οὐρανὸν θεωρήματα· περὶ τὰς τῶν θεῶν ἀγιστείας καὶ τὰ λοιπὰ τῶν περὶ τὸν βίον ἐπιτηδευμάτων παρὰ τῶν μάγων φασὶ διακοῦσαι τε καὶ λαβεῖν. **7.** Καὶ ταῦτα μὲν σχεδὸν πολλοὺς ἐπιγιγνώσκειν διὰ τὸ γεγράφθαι ἐν ὑπομνήμασιν, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἤττον εἶναι γνώριμα· πλὴν τοσαύτη τε ἀγνεία φησὶν Εὐδοξὸς ἐν τῇ ἐβδόμῃ τῆς γῆς περιόδου κεχρησθαι καὶ τῇ περὶ τοὺς φόνους φυγῆ καὶ τῶν φονευόντων, ὡς μὴ μόνον τῶν ἐμψύχων ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μαγείοις καὶ θηράτοσι μηδέποτε πλησιάζειν. Ἐπιφῶν δ' ἐν τῷ περὶ τοῦ βίου τῶν ἐπ' ἀρετῆς πρωτεύσαντων καὶ τὴν καρτερίαν αὐτοῦ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διηγείται λέγων τὸν Πυθαγόραν ἀποδεξάμενον τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων τὴν ἀγωγὴν σπουδάσαντά τε μετασχεῖν ταύτης δεηθῆναι Πολυκράτους τοῦ τυράννου γράψαι πρὸς Ἄμασιν τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, φίλον ὄντα καὶ ξένον, ἵνα κοινωνήσῃ τῆς τῶν προειρημένων παιδείας. Ἐπιφῶν δὲ πρὸς Ἄμασιν λαβεῖν γράμματα πρὸς τοὺς ἱερέας καὶ συμμίζαντα τοῖς Ἡλιοπολίταις ἐκπεμφθῆναι μὲν εἰς Μέμ-

ρατήρηση τῶν οὐράνιων φαινομένων. Ὅσα πάλι ἔχουν σχέση με τις τελετές που γίνονται προς τιμὴν τῶν θεῶν, καθὼς καὶ τις υπόλοιπες συνήθειες του καθημερινοῦ βίου, λένε πως τα ἔμαθε καὶ τα παρέλαβε ἀπὸ τῶν Μάγων²³.

7. Τα πρώτα, βέβαια, <ὅσα δηλαδή αφοροῦν τις μαθηματικὲς ἐπιστήμες,> λίγο-πολύ τα ξέρουν ὅλοι, μὴ καὶ ἔχουν γραφτεῖ σε αὐτομνήματα²⁴. οἱ υπόλοιπες συνήθειες ὁμως εἶναι λιγότερο γνωστές. Παρ' ὅλα αὐτά, στο ἐβδομο βιβλίῳ του ἔργου του Περιήγησις τῆς Γῆς, ὁ **Εὐδοξὸς**²⁵ ἀναφέρει ὅτι ὁ Πυθαγόρας τηρούσε τόσο πολὺ τοὺς κανόνες ἀγνότητος καὶ ἀπέφευγε τόσο συστηματικὰ τοὺς φόνους καὶ τοὺς φονιάδες, ὥστε ὄχι μόνον δὲν ἀπλωνε τὸ χεῖρ του σε ὅ,τι ἐμψυχο, ἀλλὰ καὶ φρόντιζε νὰ μὴ πλησιάζει ποτέ χασάπηδες καὶ κυνηγοὺς²⁶.

Ὁ Ἐπιφῶντας, στο βιβλίῳ του με τίτλο *Ἡ Ζωὴ ὅσων διακρίθηκαν γιὰ τὶς ἀρετὲς τοὺς*, διηγείται τὴν καρτερικὴ ἀντοχὴ που ἔδειξε ὁ Πυθαγόρας ὅταν ἦταν στὴν Αἴγυπτο²⁷. Λέει λοιπὸν ὅτι, ἐπειδὴ εἶχε ἀποδεχθεῖ <ὡς καλύτερη> τὴν ἀγωγὴ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων²⁸ καὶ ἐπιδίωκε με ζήλο νὰ γίνῃ κοινωνὸς τῆς, παρακάλεσε τὸν Πολυκράτη, τὸν τύραννο, νὰ γράψῃ στὸν Ἄμασι, τὸ βασιλιά τῆς Αἰγύπτου, που ἦταν φίλος του καὶ του εἶχε προσφέρει φιλοξενία²⁹. Ἐτσι θὰ του δινόταν ἡ δυνατότητα νὰ πάρῃ καὶ αὐτὸς μέρος στὴν ἐκπαίδευση τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων. Ὅταν ἔφτασε, ὁ Ἄμασις του ἔδωσε συστατικὲς ἐπιστολὲς γιὰ τοὺς ἱερεῖς. Πρὶν ὁμως καλὰ καλὰ προλάβῃ ὁ Πυθαγόρας νὰ συναναστραφῇ τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἡλιόπολης,

φιν ὡς πρὸς πρεσβυτέρους, τῇ γ' ἀληθείᾳ σκηπτομένων τῶν| Ἑλιοπολιτῶν τὰ τοιαῦτα, ἐκ δὲ Μέμφεως κατὰ τὴν ὁμοίαν σκῆψιν πρὸς Διοσπολίτας ἐλθεῖν. **8.** Τῶν δ' οὐ δυναμένων προΐσχεσθαι αἰτίας διὰ τὸ δέος τοῦ βασιλέως, νομισάντων δὲ τῷ μεγέθει τῆς κακοπαθείας ἀποστήσειν αὐτὸν τῆς ἐπιβολῆς, προστάγματα σκληρὰ καὶ κεχωρισμένα τῆς ἐλληνικῆς ἀγωγῆς κελεῦσαι ὑπομεῖναι αὐτόν. Τὸν δὲ ταῦτα ἐκτελέσαντα προθύμως οὕτως θαυμασθῆναι, ὡς ἐπ' ἐξουσίᾳ θύειν τοῖς θεοῖς καὶ προσιέναι ταῖς τούτων ἐπιμελείαις, ὅπερ ἐπ' ἄλλου ξένου γεγονός οὐχ εὐρίσκειται. **9.** Ἐπανελθόντα δ' εἰς τὴν Ἰωνίαν κατασκευάσαι ἐν τῇ πατρίδι διδασκαλεῖον τὸ Πυθαγόρου καλούμενον ἔτι καὶ νῦν ἡμικύκλιον, ἐν ᾧ Σάμιοι περὶ τῶν κοινῶν συνιόντες βουλευόνται. Ἐξω δὲ τῆς πόλεως ἄντρον οἰκεῖον τῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας ποιήσαντα, ἐν τούτῳ τὰ πολλὰ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς διατρίβειν συνόντα ὀλίγοις τῶν ἐταίρων. Γεγονότα δ' ἐτῶν τεσσαράκοντα, φησὶν ὁ Ἀριστόξενος, καὶ ὁρῶντα τὴν τοῦ Πολυκράτους τυραννίδα συντονωτέραν οὔσαν ὥστε καλῶς ἔχειν ἐλευθέρῳ ἀνδρὶ τὴν ἐ-

τον ἐστείλαν στη Μέμφιδα, ἐπειδὴ τάχα ἐκεῖ οἱ συνάδελφοί τους ἦταν ἀρχαιότεροι —στην πραγματικότητα ὁμοῦς αὐτό ἦταν πρόφαση των Ἑλιοπολιτῶν—, καὶ ἀπὸ τῆς Μέμφιδα με τὴν ἴδια δικαιολογία ἦρθε στους ἱερεῖς τῆς Διοσπόλεως³⁰.

8. Οἱ τελευταῖοι δὲν μπορούσαν νὰ προβάλλουν δικαιολογίες, ἐπειδὴ φοβούνταν τὴν ἀντίδραση τοῦ βασιλιά. Φαντάστηκαν, ὁμοῦς, ὅτι με τὴν πολλή κακομεταχείριση θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν τὸν Πυθαγόρα νὰ εγκαταλείψει τὰ σχέδιά του. Τὸν υποχρέωσαν λοιπὸν νὰ υπομεῖνει παραγγέλματα σκληρὰ καὶ τελείως ξένα πρὸς τὴν ἐλληνικὴ ἀγωγή. Ὁ Πυθαγόρας, ὁμοῦς, τὰ ἐκτέλεσε πρόθυμα καὶ τόσο πολὺ τὸν θαύμασαν, ὥστε τοῦ ἔδωσαν τὸ ἐλεύθερο νὰ προσφέρει θυσίες στους θεοὺς καὶ νὰ συμμετέχει στὴ λατρεία τους, πράγμα που δὲν ἔχει ξαναγίνει με κανέναν ἄλλον ξένο³¹.

9. Ὄταν γύρισε πίσω στὴν Ἰωνία, κατασκεύασε στὴν πατρίδα του ἓνα διδασκαλεῖο που ἀκόμη καὶ σήμερα ἀναφέρεται ὡς «τὸ ἡμικύκλιο τοῦ Πυθαγόρα»: ἐδῶ οἱ πολῖτες τῆς Σάμου συγκεντρώνονται καὶ συσκέπτονται γιὰ τις υποθέσεις τῆς πόλης³². Ἐξω ἀπ' τὴν πόλη ἐφτιαξε μιὰ σπηλιά κατάλληλη γιὰ τὴν ἀσκήση τῆς φιλοσοφίας του· ἐκεῖ περνοῦσε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας μαζί με λίγους ἀπ' τοὺς μαθητὲς του³³.

Ὄταν ὁ Πυθαγόρας ἐγίνε σαράντα ἐτῶν, ἀφηγείται ὁ Ἀριστόξενος, ἐπειδὴ ἐβλεπε ὅτι ἡ τυραννίδα τοῦ Πολυκράτη γινόταν ὅλο καὶ πιο σκληρή, τόσο που ἦταν ἀδύ-

πιστατείαν τε καὶ δεσποτείαν [μῆ] ὑπομένειν, οὕτως δὲ τὴν εἰς Ἴταλίαν ἄπαρσιν ποιήσασθαι. **10.** Διογένους δ' ἐν τοῖς ὑπὲρ Θούλην ἀπίστοις τὰ κατὰ τὸν φιλόσοφον ἀκριβῶς διελθόντος, ἔκρινα μηδαμῶς τὰ τούτου παρελθεῖν. Φησὶ δὴ Μνήσαρχον Τυρρηγνὸν | ὄντα κατὰ γένος τῶν Λῆμνον καὶ Ἴμβρον καὶ Σκυῖρον κατοικησάντων Τυρρηγνῶν κάκειθεν μεταστάντα πολλὰς μὲν πόλεις πολλά δὲ χωρία ἐπιόντα ἐπιτυχεῖν ποτε παιδί νηπίω ὑπὸ λεύκη μεγάλη καὶ εὐφυεῖ κειμένω· ἐπιστάντα δὲ θεάσασθαι ὕπτιον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέποντα πρὸς ἥλιον ἀσκαρδαμυκτὶ καὶ τῷ στόματι ἐνιέντα κάλαμον σμικρὸν καὶ λεπτόν καθάπερ αὐλόν. Θαυμάσαντα δὲ καὶ δρόσω ἐκ τῆς λεύκης κατασταζούση θεασάμενον τρεφόμενον ἀναλαβεῖν, θείαν τινὰ νομίζοντα τὴν τοῦ παιδίου εἶναι γένεσιν· ἰδρυθέντα δ' ἐν Σάμῳ ἀναληφθῆναι ὑπὸ τοῦ Ἀνδροκλέους ἐπιχωρίου, ὃς τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῷ τῆς οἰκίας ἐνεχείρισεν. Βιοῦντα δ' ἐν ἀφθόνοις ἀνατρέφειν τὸ παιδίον Ἀστραῖον καλέσαντα μετὰ τῶν αὐτοῦ παίδων τριῶν ὄντων, Εὐνόστου καὶ Τυρρηγοῦ καὶ Πυθαγόρου· ὃν καὶ υἷὸν ἔθετο Ἀν-

νατον ἑνας ελεύθερος ἄνθρωπος να υπομένει ἀδιαμαρτύρητα τὴν ἐπιστάσια ἐνός δεσποτικῆς καθεστῶτος, ἐφυγε καὶ πῆγε στὴν Ἰταλία³⁴.

10. Μία ὁμῶς καὶ ὁ Διογένης, στὸ ἔργο του Ἀπίστευτες ἱστορίες ἀπὸ τὴ μακρινὴ Θούλη, ἀφηγεῖται διεξοδικὰ καὶ με ἀκρίβεια περιστατικὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ του φιλοσόφου, ἔκρινα ὅτι δεν θα ἔπρεπε με κανέναν τρόπο να παραλείψω καὶ τὴ δική του διήγηση³⁵. Λέει, λοιπὸν, ὅτι ὁ Μνήσαρχος ἦταν Τυρρηγνός τὴν καταγωγὴ, ἀπὸ τοὺς Τυρρηγνούς που κατοῦνταν τὴ Λῆμνο, τὴν Ἴμβρο καὶ τὴ Σκυῖρο³⁶. Ἐφυγε ὁμῶς ἀπὸ κει καὶ, ἀφοῦ γύρισε πολλὰς πόλεις καὶ πολλὰ χωριά, συνάντησε κάποτε ἕνα μικρὸ παιδί, νηπίο, ξαπλωμένο κάτω ἀπὸ μὴ μεγάλη φουντωτὴ λεύκα. Στάθηκε λοιπὸν καὶ το χάζευε, ἔτσι που ἦταν πεσμένο ἀνάσκελα καὶ κοίταζε τὸν ἥλιο κατὰματα, ψηλά στὸν οὐρανὸ, χωρὶς να τρεμοπαίζουν τα βλέφαρά του. Εἶχε μάλιστα στὸ στόμα του ἕνα μικρὸ καὶ λεπτὸ καλάμι, σαν αὐλό. Ὁ Μνήσαρχος δεν ἐκρυψε τὸ θαυμασμὸ του, σαν το εἶδε να τρέφεται με τις δροσοσταλίδες που ἔσταζαν ἀπὸ τὴ λεύκα, καὶ το πῆρε μαζί του, πιστεύοντας πως ἡ γέννηση του παιδιοῦ ἦταν κατὰ κάποιον τρόπο θεϊκὴ. Μετὰ τὴν εγκατάστασή του στὴ Σάμο, τὸν προσέλαβε ἕνας ντόπιος, ὁ Ἀνδροκλῆς, καὶ του ἀνέθεσε τὴ φροντίδα του σπιτιοῦ του. Μία καὶ ζούσε με ευμάρεια, ὁ Ἀνδροκλῆς ἀνέλαβε καὶ τὴν ἀνατροφή του παιδιοῦ. Το ὀνόμασε Ἀστραῖο καὶ το ἀνέτρεφε μαζί με τοὺς ἄλλους γιους του — καὶ εἶχε τρεῖς: τὸν Εὐνόστο, τὸν Τυρρηγνὸ καὶ τὸν Πυθαγόρα³⁷.

δροκλῆς ὄντα νεώτατον. **11.** Παῖδα μὲν οὖν ὄντα ἔπεμπεν εἷς τε κιθαριστοῦ καὶ παιδοτρίβου καὶ ζωγράφου, νεανίαν δὲ γενόμενον εἰς Μίλητον πρὸς Ἀναξίμανδρον, μαθησόμενον τὰ γεωμετρικὰ καὶ ἀστρονομικά. Ἀφίκετο δὲ καὶ πρὸς Αἰγυπτίους, φησὶν, ὁ Πυθαγόρας καὶ πρὸς Ἀραβας καὶ Χαλδαίους καὶ Ἑβραίους, παρ' ὧν καὶ τὴν περὶ ὀνειρῶν γνῶσιν ἠκριβώσατο· καὶ τῇ διὰ λιβανωτοῦμαντεία πρῶτος ἔχρησατο. Καὶ ἐν Αἰγύπτῳ μὲν τοῖς ἱερεῦσι συνῆν καὶ τὴν σοφίαν ἐξέμαθε καὶ τὴν Αἰγυπτίων φωνήν, **12.** γραμμάτων δὲ τρισσὰς διαφοράς, ἐπιστολογραφικῶν τε καὶ ἱερογλυφικῶν καὶ συμβολικῶν, τῶν μὲν κυριολογουμένων κατὰ μίμησιν, τῶν δ' ἀλληγορουμένων κατὰ τινὰς αἰνιγμούς· καὶ περὶ θεῶν πλέον τι ἔμαθεν. Ἐν τε Ἀραβίᾳ τῷ βασιλεῖ συνῆν ἐν τε Βαβυλῶνι τοῖς τ' ἄλλοις Χαλδαίοις συνεγένετο καὶ πρὸς Ζάρατον ἀφίκετο, παρ' οὗ καὶ ἐκαθάρθη τὰ τοῦ προτέρου βίου λύματα καὶ ἐδιδάχθη ἀφ' οὗ ἀγνεύειν προσήκει τοῖς σπουδαίοις, τὸν τε περὶ φύσεως λόγον ἤκουσε καὶ τίνες αἱ τῶν ὄλων ἀρχαί. Ἐκ γὰρ τῆς περὶ ταῦτα τὰ ἔθνη πλάνης ὁ Πυθαγόρας τὸ πλεῖ-

Τον τελευταῖο τον υιοθέτησε <ὁ Ἀνδροκλῆς> ἀπὸ πολὺ μικρό. **11.** Παιδί ακόμα, τον ἔστειλε στο δάσκαλο της μουσικῆς, στο γυμναστή και στο ζωγράφο. Ὅταν ἔγινε νεαρός, τον ἔστειλε στη Μίλητο, στον Αναξίμανδρο, να μάθει γεωμετρία και αστρονομία³⁸. Μέχρι και στους Αἰγυπτίους πήγε ο Πυθαγόρας, συνεχίζει <ὁ Διογένης>, κι ακόμα στους Ἀραβες³⁹, στους Χαλδαίους και στους Ἑβραίους — ἀπ' αὐτούς ἔμαθε με ακρίβεια τη γνώση των ονειρῶν· και πρῶτος αὐτός ἐφάρμοσε τη μαντική με το λιβάνι⁴⁰.

12. Στην Αἴγυπτο συναναστρεφόταν τους ἱερεῖς και ἀφομοίωσε τη σοφία των Αἰγυπτίων και τη γλώσσα τους, καθὼς και τις τρεῖς διαφορετικές γραφές τους: την «ἐπιστολογραφική», την «ἱερογλυφική» και τη «συμβολική», που διαβάζονται εἴτε κυριολεκτικά (καθὼς παριστάνουν συγκεκριμένα πράγματα μέσω της μίμησης) εἴτε ἀλληγορικά, με υπαινιγμούς⁴¹. Επιπλέον, ἔμαθε περισσότερα και για τους θεούς.

Στην Ἀραβία συναναστρεφόταν το βασιλιά. Στη Βαβυλώνα πάλι, ἐκτός ἀπ' τους ἄλλους Χαλδαίους που γνώρισε, πήγε να βρει και τον Ζάρατο. Αὐτός τον ἐξάγνισε ἀπὸ τα μιάσματα της προηγούμενης ζωῆς του και του ἔμαθε ἀπὸ τι πρέπει ν' ἀπέχουν ὅσοι ἐπιδιώκουν την ἀρετή, ὥστε να διατηρήσουν την ἀγνότητά τους. Ἐπίσης του ἀνέπτυξε τις θεωρίες του για τη φύση και για τις ἀρχές των πάντων⁴². Ἔτσι, ο Πυθαγόρας ἀποκόμισε το μεγαλύτερο μέρος της σοφίας του ἀπὸ τα ταξίδια του σ' αὐτούς τους λαούς⁴³.

στον τῆς σοφίας ἐνεπορεύσατο. **13.** Τὸν δὴ Ἀστραῖον τῷ Πυθαγόρᾳ χαρίζεται Μνήσαρχος. Ὁ δὲ λαβὼν καὶ φυσιογνωμονήσας καὶ τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἐρημίας τοῦ σώματος ἐπισκεψάμενος ἐπαίδευεν. Ταύτην γὰρ ἠκρίβου πρῶτον τὴν περὶ ἀνθρώπων ἐπιστήμην, ὁποῖος τὴν φύσιν ἕκαστος ἐκμανθάνων. Καὶ οὐτ' ἂν φίλον οὔτε γνώριμον ἐποίησατο οὐδένα πρὶν πρότερον φυσιογνωμονῆσαι τὸν ἄνδρα, ὁποῖός ποτ' ἔστιν. **14.** Ἦν δ' αὐτῷ καὶ ἕτερον μειράκιον ὃ ἐκ Θράκης ἐκτήσατο, ᾧ Ζάλμοξις ἦν ὄνομα, ἵ ἐπεὶ γεννηθέντι αὐτῷ δορὰ ἄρκτου ἐπεβλήθη· τὴν γὰρ δορὰν οἱ Θραῖκες ζαλμόν καλοῦσιν. Ἀγαπῶν δ' αὐτὸν ὁ Πυθαγόρας τὴν μετέωρον θεωρίαν ἐπαίδευσε τὰ τε περὶ ἱερουργίας καὶ τὰς ἄλλας εἰς θεοὺς θρησκείας. Τινὲς δὲ καὶ Θαλῆν τοῦτόν φασιν ὀνομάζεσθαι. Ὡς Ἡρακλέα δ' αὐτὸν προσκυνοῦσιν οἱ βάρβαροι. **15.** Διονυσοφανῆς δὲ λέγει δουλεῦσαι μὲν αὐτὸν τῷ Πυθαγόρᾳ, ἐμπεσόντα δ' εἰς ληστὰς καὶ στιχθέντα, ὅτε κατεστασιάσθη ὁ Πυθαγόρας καὶ ἔφρευγεν, δῆσαι τὸ μέτωπον διὰ τὰ στίγματα. Τινὲς δ' ἐρμηνεύεσθαι τὸ ὄνομά φασι Ζάλμοξιν ξένος ἀνήρ. Νοσή-

13. Ὁ Μνήσαρχος λοιπὸν χάρισε τὸν Ἀστραῖο στὸν Πυθαγόρα. Κι αὐτὸς τὸν πῆρε καὶ ανέλαβε τὴν ἐκπαίδευσή του, ἀφοῦ προηγουμένως παρατήρησε τὴ φυσιογνωμία του καὶ ἐξέτασε προσεκτικὰ τὸ σῶμα του, καὶ ἐν κινήσει καὶ ἀκίνητο. Γιατί πρῶτος αὐτὸς τελειοποίησε τὴν ἀνθρωπογνωστικὴ ἐπιστήμη τῆς φυσιογνωμικῆς, καθὼς μπορούσε νὰ διακρίνει με διεισδυτικὴτητα τὸν βαθύτερο χαρακτήρα τοῦ καθενός. Κι οὔτε φίλο οὔτε μαθητὴ τοῦ ἔκανε κανέναν ἀν δὲν ἐξέταζε προηγουμένως τὴ φυσιογνωμία του, γιὰ νὰ καταλάβει τὸ ποιὸν τοῦ ὡς ἀνθρώπου⁴⁴.

14. Εἶχε ὁμῶς μαζὶ του καὶ ἓνα ἄλλο μικρὸ παιδί που το εἶχε ἀποκτήσει ἀπὸ τὴ Θράκη. Τ' ὄνομά του ἦταν Ζάλμοξις, ἐπειδὴ μόλις γεννήθηκε τοῦ φόρεσαν ἓνα τομάρι ἀρκούδας (οἱ Θρακιῶτες τὸ τομάρι το λένε «ζαλμόν»). Ὁ Πυθαγόρας ἀγαποῦσε τὸ παιδί καὶ γι' αὐτό του δίδαξε τὴν ἐπιστήμη τῆς παρατήρησης τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅ,τι ἔχει σχέση με τὶς τελετουργίες καὶ τὴ λατρεία τῶν θεῶν. Μερικοὶ πάλι λένε πως τὸ παιδί αὐτό το λέγανε Θαλή. Πάντως οἱ βάρβαροι προσκυνοῦσαν τὸν Ζάλμοξι σαν νὰ ἦταν ὁ Ἡρακλῆς⁴⁵.

15. Ὁ Διονυσοφανῆς⁴⁶ ἀναφέρει ὅτι ὁ Ζάλμοξις υπῆρξε δούλος τοῦ Πυθαγόρα καὶ ὅτι, ὅταν τὸν ἐπιάσαν ληστὲς καὶ τὸν στιγματίσαν —τὸν καιρὸ που ὁ Πυθαγόρας διώχθηκε ἀπὸ τοὺς στασιαστὲς καὶ παρέμενε ἐξόριστος—, ἔδεσε τὸ μέτωπό του γιὰ νὰ μὴ φαίνονται τὰ στίγματα⁴⁷. Ἄλλοι πάλι λένε πως τὸ ὄνομα «Ζάλμοξις» σημαίνει «ξένος».

σαντα δὲ τὸν Φερεκίδην ἐν Δήλῳ θεραπεύσας ὁ Πυθαγόρας καὶ ἀποθανόντα θάψας εἰς Σάμον ἐπανῆλθεν πόθῳ τοῦ συγγενέσθαι Ἐρμοδάμαντι τῷ Κρεοφυλείῳ. Χρόνον δὲ τινα αὐτοῦ διατρίβων Εὐρυμένους τοῦ σαμίου ἀθλητοῦ ἐπεμελεῖτο, ὃς τῇ Πυθαγόρου σοφίᾳ καίτοι μικρὸς τὸ σῶμα ὦν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐκράτει καὶ ἐνίκα Ὀλυμπίασιν. Τῶν γὰρ ἄλλων ἀθλητῶν κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἔτι τρόπον τυρὸν καὶ σῦκα σιτουμένων, οὗτος Πυθαγόρου πυθόμενος πρῶτος κρέας τεταγμένον ἐσθίων ἐφ' ἐκάστην τὴν ἡμέραν ἰσχὺν τῷ σώματι περιεποιήσατο. Καίτοι γε προῖων τῇ σοφίᾳ ὁ Πυθαγόρας ἀθλεῖν μὲν παρῆνει, νικᾶν δὲ μὴ, ὡς δέον τοὺς μὲν πόνους ὑπομένειν, τοὺς δ' ἐκ τοῦ νικᾶν φθόνους φεύγειν· συμβαίνειν γὰρ καὶ ἄλλως μὴδ' εὐαγεῖς εἶναι τοὺς | νικῶντας καὶ φυλλοβολουμένους.

16. Μετὰ δὲ ταῦτα τῆς Πολυκράτους τυραννίδος Σαμίους καταλαβούσης, οὐ πρόπον ἡγούμενος ὁ Πυθαγόρας ἐν τοιαύτῃ πολιτείᾳ βιοῦν ἀνδρὶ φιλοσόφῳ, διενσήθη εἰς Ἴταλίαν ἀπαίρειν. Ὡς δὲ πλέων Δελφοῖς προσέσχε, τὸ

Ὅταν ὁ Φερεκίδης ἀρρώστησε στη Δήλο, ὁ Πυθαγόρας τὸν περιέθαλψε, καὶ ὅταν πέθανε, φρόντισε γιὰ τὴν ταφὴ τοῦ⁴⁸. Μετὰ ξαναγύρισε στη Σάμο, με τὴν ἐπιθυμίᾳ νὰ συναναστραφεῖ τὸν Ἐρμοδάμαντα, τὸν ἀπόγονο τοῦ Κρεόφυλου⁴⁹. Ἐμεινε ἐκεῖ γιὰ κάποιον χρονικὸ διάστημα καὶ εἶχε ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειά του τὸν Εὐρυμένη, τὸν ἀθλητὴ ἀπὸ τῆ Σάμο. Αὐτός, παρότι μικρόσωμος, κατέβαλλε, χάρις στη σοφία τοῦ Πυθαγόρα, πολλοὺς καὶ μεγάλους <αντιπάλους> καὶ νικούσε στους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες. Γιατί, ἐκεῖ που οἱ ἄλλοι ἀθλητὲς τρέφονταν με τυρὶ καὶ σῦκα, κατὰ τὸν ἀρχαῖο τρόπο, <ὁ Εὐρυμένης> ἦταν ὁ πρῶτος που, ἀκολουθώντας τις ὑποδείξεις τοῦ Πυθαγόρα, ἀρχίσε νὰ τρώει καθημερινὰ καθορισμένες ποσότητες κρέατος, με ἀποτέλεσμα νὰ δυναμώσει τὸ κορμὶ τοῦ⁵⁰.

Ὡστόσο, ὅταν ὁ Πυθαγόρας προχώρησε περισσότερο στὸ δρόμο τῆς σοφίας, παρακινούσε μὲν <τοὺς ἀθλητὲς> νὰ γυμνάζονται, τοὺς συμβούλευε ὁμῶς νὰ μὴν ἐπιδιώκουν τὴ νίκη. Γιατί, ἐνῶ τις δυσκολίες καὶ τοὺς κόπους εἶναι ἀναγκαῖο νὰ τα ὑπομένει κανεῖς⁵¹, τὸ φθόνου που προκαλεῖ ἡ νίκη πρέπει ἀντίθετα νὰ τὸν ἀποφεύγει. Ἐξάλλου, οἱ νικητὲς, ἀκόμη καὶ ὅταν ραίνονται με τις δάφνες τῆς νίκης, συμβαίνει καμιά φορὰ νὰ μὴν εἶναι ἀγνοοῦν σε ἄλλους τομεῖς.

16. Ἀργότερα, ὅταν ἡ τυραννίδα τοῦ Πολυκράτη ἐδραιώθηκε στη Σάμο, ὁ Πυθαγόρας, που θεωροῦσε ἀνάρμοστο νὰ ζεῖ ἓνας φιλόσοφος ὑπὸ τέτοιο καθεστῶς, σκέφτηκε νὰ μεταναστεύσει στὴν Ἴταλία⁵². Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ πέρασε ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς⁵³ καὶ χάραξε ἐκεῖνο

ἐλεγείον τῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τάφῳ ἐπέγραψε, δι' οὐ ἔδηλου ὡς Σειληνοῦ μὲν ἦν υἱὸς Ἀπόλλων, ἀνηρέθη δὲ ὑπὸ Πύθωνος, ἐκηδεύθη δ' ἐν τῷ καλουμένῳ Τρίποδι, ὃς ταύτης ἔτυχε τῆς ἐπωνυμίας διὰ τὸ τρεῖς κόρας τὰς Τριόπου θυγατέρας ἐνταῦθα θρηνηῖσαι τὸν Ἀπόλλω. **17.** Κρήτης δ' ἐπιβάς τοῖς Μόργου μύσταις προσῆει ἐνὸς τῶν Ἰδαίων Δακτύλων, ὑφ' ὧν καὶ ἐκαθάρθη τῇ κεραυνίᾳ λίθῳ, ἔωθεν μὲν παρὰ θαλάττῃ πρηγῆς ἐκταθείς, νύκτωρ δὲ παρὰ ποταμῷ ἀρνειοῦ μέλανος μαλλοῖς ἐστεφανωμένος. Εἰς δὲ τὸ Ἰδαῖον καλούμενον ἄντρον καταβάς ἔρια ἔχων μέλανα τὰς νομιζομένας τρεῖς ἐννέα ἡμέρας ἐκεῖ διέτριψεν καὶ καθήγισεν τῷ Διὶ τὸν τε στορνύμενον αὐτῷ κατ' ἔτος θρόνον ἐθεάσατο, ἐπίγραμμά τ' ἐνεχάραξεν ἐπὶ τῷ τάφῳ ἐπιγράψας «Πυθαγόρας τῷ Δίῳ», οὗ ἡ ἀρχή·

ᾧ Ὡδε θανῶν κεῖται Ζάν, ὃν Δία κικλήσκουσιν.

| **18.** Ἐπεὶ δὲ τῆς Ἰταλίας ἐπέβη καὶ ἐν Κρότωνι ἐγένετο, φησὶν ὁ Δικαίαρχος, ὡς ἀνδρὸς ἀφικομένου πολυπλάνου τε καὶ περιττοῦ καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ὑπὸ τῆς τύχης εὖ κεχορηγημένου, τὴν τε γὰρ ἰδέσθαι εἶναι ἐλευθέριον

το ελεγείον στον τάφο του Απόλλωνα. Σ' αυτό αποκάλυπτε πως ο Απόλλωνας ήταν γιος <του> Σειληνού, πως σκοτώθηκε από τον Πύθωνα και πως κηδεύτηκε μέσα στον ονομαζόμενο Τρίποδα, που πήρε τ' όνομά του από το ότι εδώ θρήνησαν τον Απόλλωνα οι τρεις κόρες του Τρίοπα⁵⁴.

17. Όταν έφθασε στην Κρήτη, πήγε και συνάντησε τους μύστες του Μόργη, που ήταν ένας από τους Δακτύλους της Ἰδης⁵⁵. Αυτοί του έκαναν καθαρισμούς με την πέτρα του κεραυνού⁵⁶: από τα χαράματα ξαπλωμένος μπρούμυτα στην ακροθαλασσιά, τη νύχτα πάλι στην όχθη του ποταμού, στεφανωμένος με μαλλιά μαύρου αρνιού. Ἐπειτα κατέβηκε σ' ένα σπήλαιο, το λεγόμενο Ἰδαίο ἄντρο, κρατώντας στα χέρια του μαύρο μαλλί. Ἐμεινε εκεί τις καθιερωμένες από το τελετουργικό $3 \times 9 = 27$ ημέρες, πρόσφερε θυσίες στον Δία και είδε το θρόνο που στρώνεται κάθε χρόνο προς τιμήν του⁵⁷. Χάραξε δε κι ένα επίγραμμα στον τάφο του, με τίτλο «Ο Πυθαγόρας στον Δία», που άρχιζε έτσι:

Ἐνθάδε κείται ο Ζαν, που τον ονομάζουν Δία⁵⁸.

18. Νά τι αφηγείται ο Δικαίαρχος⁵⁹: Από την πρώτη στιγμή που ο Πυθαγόρας πάτησε το πόδι του στην Ἰταλία και βρέθηκε στον Κρότωνα, ερχόμενος με τη φήμη ανθρώπου πολυταξιδεμένου⁶⁰ και ξεχωριστού, ευνοημένου από την τύχη σε ό,τι αφορά το φυσικό του —ψηλός, με πα-

καὶ μέγαν χάριν τε πλείστην καὶ κόσμον ἐπὶ τε τῆς φωνῆς καὶ τοῦ ἤθους καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔχειν, οὕτως διαθεῖναι τὴν Κροτωνιατῶν πόλιν ὥστ' ἐπεὶ τὸ τῶν γερόντων ἀρχεῖον ἐψυχαγώγησε πολλὰ καὶ καλὰ διαλεχθεῖς, τοῖς νέοις πάλιν ἠβητικὰς ἐποίησατο παραινέσεις ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κελευσθεῖς· μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς παισὶν ἐκ τῶν διδασκαλείων ἀθρόοις συνελθοῦσιν, εἶτα ταῖς γυναῖξί· καὶ γυναικῶν σύλλογος αὐτῷ κατεσκευάσθη. **19.** Γενομένων δὲ τούτων μεγάλη περὶ αὐτὸν ἠϋξήθη δόξα, καὶ πολλοὺς μὲν ἔλαβεν ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως ὁμιλητὰς οὐ μόνον ἄνδρας ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, ὧν μιᾶς γε Θεανοῦς καὶ διεβोधήθη τοῦνομα, πολλοὺς δ' ἀπὸ τῆς σύνεγγυς βαρβάρου χώρας βασιλεῖς τε καὶ δυνάστας. "Α μὲν οὖν ἔλεγε τοῖς συνοῦσιν οὐδὲ εἷς ἔχει φράσαι βεβαίως· καὶ γὰρ οὐδ' ἡ τυχοῦσα ἦν παρ' αὐτοῖς σιωπῆ. Μάλιστα μέντοι γνώριμα παρὰ πᾶσιν ἐγένετο πρῶτον μὲν ὡς ἀθάνατον εἶναί φησι τὴν ψυχὴν, εἶτα μεταβάλλουσιν εἰς ἄλλα γένη ζώων, πρὸς δὲ τούτοις ὅτι κατὰ περιόδους τινὰς τὰ γενόμενά ποτε πάλιν γίνεται, νέον δ' | οὐδὲν ἀπλῶς ἔστι, καὶ ὅτι πάντα τὰ γινόμενα ἔμψυχα ὁμογενῆ δεῖ νομίζειν. Φέρεται γὰρ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ δόγματα πρῶτος κομίσαι ταῦτα Πυθαγόρας.

ρουσιαστικό ευγενούς, περισσή κομψότητα και ευπρέπεια στον τρόπο που μιλούσε, στη συμπεριφορά και σ' όλα τα άλλα—, δημιούργησε τόσο καλή εντύπωση στους Κροτωνιάτες⁶¹, ὥστε, αφού ενθουσίασε το συμβούλιο των γερόντων με τα πολλά και ωραία που εἶπε στην ομιλία του προς αὐτό, απεύθυνε και στους νέους παραινέσεις κατάλληλες για την ηλικία τους, καθ' υπόδειξη των ἀρχόντων. Μετά μίλησε στα παιδιά, που συνέρρεαν ἀθρόα ἀπὸ τα διδασκαλεία, κι ὕστερα στις γυναῖκες⁶². Μάλιστα ιδρύθηκε και σύλλογος γυναικῶν προς τιμὴν του.

19. Μετά ἀπ' ὅλα αὐτά ἡ φήμη του μεγάλωσε κι ἀπέκτησε πολλοὺς μαθητὲς μέσα στην πόλη, ὄχι μόνο ἄντρες, ἀλλὰ και γυναῖκες⁶³. Μιας μάλιστα ἀνάμεσά τους, τῆς Θεανῶς, τὸ ὄνομα ἐγινε διάσημο⁶⁴. Μαθητὲς του ἐγίναν ἐπίσης πολλοὶ ἀπὸ τους βαρβάρους βασιλεῖς και δυνάστες των γειτονικῶν περιοχῶν⁶⁵.

Ὅσο για το τι ἔλεγε στους ἀκροατὲς του, κανεὶς δεν μπορεῖ να το πει με βεβαιότητα, γιατί τηρούσαν ασυνήθιστη σιωπῆ⁶⁶. Ωστόσο, <οι ἀκόλουθες θεωρίες του> ἐγίναν πασίγνωστες: πρῶτα ἀπ' ὅλα, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη· ὕστερα, ὅτι μεταβαίνει σε ἄλλα εἶδη ζωντανῶν οργανισμῶν· ἀκόμα, ὅτι ὅσα δημιουργήθηκαν στο παρελθόν ξαναγεννιούνται περιοδικά και ὅτι δεν ὑπάρχει τίποτε ἀπολύτως καινούργιο· και τέλος, ὅτι πρέπει να θεωροῦμε πως ὅλα τα ὄντα που ἔχουν ψυχὴ ἀνήκουν στην ἴδια οἰκογένεια. Κατὰ την παράδοση, αὐτὲς τις ιδέες τις ἔφερε πρῶτος στην Ἑλλάδα ὁ Πυθαγόρας⁶⁷.

20. Οὕτως δὲ πάντα εἰς ἑαυτὸν ἐπέστρεψεν ὥστε μιᾷ μόνον ἀκροάσει, ὡς φησιν Νικόμαχος, ἦν ἐπιβὰς τῆς Ἰταλίας πεποίηται, πλέον ἢ δισχιλίους ἔλειν τοῖς λόγοις, ὡς μηκέτι οἴκαδ' ἀποστῆναι, ἀλλ' ὁμοῦ σὺν παισὶ καὶ γυναιξὶν ὀμακοεῖόν τι παμμέγεθες ἰδρυσάμενους πολίσαι τὴν πρὸς πάντων ἐπικληθεῖσαν Μεγάλην Ἑλλάδα ἐν Ἰταλία, νόμους τε παρ' αὐτοῦ δεξαμένους καὶ προστάγματα ὡσκειν θείας ὑποθήκας ἐκτὸς τούτων πράττειν μηδὲ ἔν. Οὗτοι δὲ καὶ τὰς οὐσίας κοινὰς ἔθεντο καὶ μετὰ τῶν θεῶν τὸν Πυθαγόραν κατηρίθμουν· διόπερ ἔν τι τῶν παρ' αὐτοῖς ἐν τοῖς μαθήμασιν ἀπορρήτων προχειρισάμενοι, γλαφυρὸν ἄλλως καὶ πρὸς πολλὰ διατεῖνον φυσικὰ συντελέσματα, τὴν λεγομένην τετρακτύν, δι' αὐτῆς ἐπώμνυον ὡς θεὸν τινα τὸν Πυθαγόραν ἐπιφθεγγόμενοι πάντες ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτῶν βεβαιουμένοις,

οὐ, μὰ τὸν ἀμετέρα γενεᾶ παραδόντα τετρακτύν,
παγὰν ἀενάου φύσιος ῥίζωμά τ' ἔχουσαν.

21. Ἄς δ' ἐπιδημήσας Ἰταλία τε καὶ Σικελία κατέλαβε | πόλεις δεδουλωμένας ὑπ' ἀλλήλων, τὰς μὲν πολλῶν ἐ-

20. Τόσο πολύ τράβηξε πάνω του την προσοχή όλων, ὥστε, ὅπως αναφέρει ο **Νικόμαχος**⁶⁸, μία μόνο δημόσια διδασκαλία που ἔκανε μόλις ἔφτασε στην Ἰταλία ἦταν ἀρκετή για να κατακτήσει με τα λόγια του περισσότερους ἀπὸ δύο χιλιάδες ἀκροατές, σε σημεῖο που να μη θέλουν πια να γυρίσουν στο σπίτι τους. Συγκρότησαν λοιπὸν μαζί με τις γυναῖκες τους και τα παιδιά τους ἕνα τεράστιο «ομακοεῖο»⁶⁹ και ἰδρυσαν πόλεις στην Ἰταλία, δημιουργώντας αὐτό που ὅλοι ἀποκάλεσαν «Μεγάλη Ἑλλάδα»⁷⁰. Παρέλαβαν δε ἀπὸ τον Πυθαγόρα νόμους και προστάγματα τα οποία θεωρούσαν ὡς θεϊκές ἐντολές και δεν ἔκαναν τίποτε που να μην ὀριζόταν ἀπὸ αὐτά⁷¹. Ἐβαλαν σε κοινὸ ταμεῖο τις περιουσίες τους⁷² και συγκατέλεξαν τον Πυθαγόρα μεταξύ των θεῶν⁷³. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς το λόγο διάλεξαν ἕνα ἀπὸ τα μαθηματικά τους ἀπόρρητα⁷⁴, που και κομψὸ εἶναι⁷⁵ και ἐφαρμόζεται σε πολλὰ φυσικά φαινόμενα, την ἀποκαλούμενη «τετρακτύν»⁷⁶, κι αὐτὴ χρησιμοποιοῦσαν ὅλοι στους ὅρκους τους, ὅτι κι αν ἤθελαν να βεβαιώσουν, επικαλούμενοι τον Πυθαγόρα σαν να ἐπρόκειτο για κάποιον θεό:

Ὅχι, τ' ὀρκίζομαι σ' αὐτὸν που κληροδότησε στη
γενιά μας
την τετρακτύν, πηγὴ και ῥίζωμα της αἰώνιας φύσης⁷⁷.

21. Μετὰ τον ἐρχομὸ του στην Ἰταλία και τη Σικελία, σε ὅσες πόλεις βρήκε υποδουλωμένες τη μία στην ἄλλη (ἄλλες ἐδῶ και πολλὰ χρόνια κι ἄλλες πρόσφατα) ἐμφύ-

τῶν τὰς δὲ νεωστί, φρονήματος ἐλευθερίου πλήσας διὰ τῶν ἐφ' ἐκάστης ἀκουστῶν αὐτοῦ ἠλευθέρωσε, Κρότωνα καὶ Σύβαριν καὶ Κατάνην καὶ Ῥήγιον καὶ Ἰμέραν καὶ Ἀκράγαντα καὶ Ταυρομένιον καὶ ἄλλας τινάς, αἷς καὶ νόμους ἔθετο διὰ Χαρώνδα τε τοῦ Κατοναίου καὶ Ζαλεύκου τοῦ Λοκροῦ, δι' ὧν ἀξιοζήλωτοι τοῖς περιόικοις ἄχρι πολλοῦ γεγονάσιν. Σίμιχος δ' ὁ Κεντοριπίνων τύραννος ἀκούσας αὐτοῦ τὴν τ' ἀρχὴν ἀπέθετο καὶ τῶν χρημάτων τὰ μὲν τῇ ἀδελφῇ τὰ δὲ τοῖς πολίταις ἔδωκεν. **22.** Προσῆλθον δ' αὐτῷ, ὡς φησιν Ἀριστόξενος, καὶ Λευκανοὶ καὶ Μεσσάπιοι καὶ Πευκέτιοι καὶ Ῥωμαῖοι. Ἀνεῖλεν δ' ἄρδην στάσιν οὐ μόνον ἀπὸ τῶν γιωρίμων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν ἄχρι πολλῶν γενεῶν καὶ καθόλου ἀπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ τε καὶ Σικελίᾳ πόλεων πασῶν πρὸς τε ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἀλλήλας. Πυκνὸν γὰρ ἦν πρὸς ἅπαντας αὐτῷ πολλοὺς καὶ ὀλίγους τόδε τὸ ἀπόφθεγμα· φυγαδευτέον πάση μηχανῇ καὶ περικοπτέον πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ μηχαναῖς παντοίαις ἀπὸ μὲν σώματος νόσον, ἀπὸ δὲ ψυχῆς ἀμαθίαν, κοιλίας δὲ πολυτέλειαν, πόλεως δὲ στάσιν, οἴκου δὲ διχοφροσύνην, ὁμοῦ δὲ πάντων ἀμε- | τριάν. **23.** Εἰ δὲ δεῖ πιστεύειν τοῖς ἱστορήσασιν περὶ αὐτοῦ παλαιοῖς τε οὔσι καὶ

σησε ἐλεύθερο φρόνημα καὶ τις ἐλευθέρωσε, με τῇ βοήθειᾳ των ακροατῶν που εἶχε σε καθεμιὰ απ' αυτές. Αυτό συνέβη με τον Κρότωνα, τη Σύβαρη, την Κατάνη, το Ρήγιο, την Ιμέρα, τον Ακράγαντα, το Ταυρομένιο και μερικές άλλες⁷⁸. Επιπλέον, μέσω του Χαρώνδα από την Κατάνη και του Ζάλευκου του Λοκρού, τους ἔδωσε νόμους, για τους οποίους τις ζήτησαν για καιρό οι γείτονές τους⁷⁹. Ὅσο για τον Σίμιχο, τον τύραννο των Κεντοριπίνων, όταν ἀκούσε τη διδασκαλία του Πυθαγόρα παραιτήθηκε ἀπὸ την ἐξουσία και μοίρασε τα υπάρχοντά του, ἀλλὰ στην ἀδελφή του κι ἀλλὰ στους συμπολίτες του⁸⁰.

22. Στον κύκλο του Πυθαγόρα ἐντάχθηκαν ἐπίσης, ὅπως μας πληροφορεῖ ο Ἀριστόξενος, Λευκανοί, Μεσσάπιοι, Πευκέτιοι και Ῥωμαῖοι⁸¹. Εξάλειψε δε παντελῶς κάθε διαμάχη, ὄχι μόνο μεταξύ συγγενῶν, ἀλλὰ και ἀπὸ τους ἀπογόνους τους, για πολλές γενιές, καθώς και γενικότερα απ' ὅλες τις πόλεις της Ἰταλίας και της Σικελίας, τόσο στο ἐσωτερικό της καθεμιᾶς ὅσο και στις μεταξύ τους σχέσεις. Γιατί ἀπόφθεγμά του, που το ἔλεγε συχνά πυκνά σε ὄλους, λίγους ἢ πολλούς, ἦταν το ἐξῆς: «πρέπει να διώχνεται μακριὰ με κάθε τρόπο και να ἀποκόπτεται με φωτιά και με σίδηρο και με ὅλα τα μέσα, ἀπὸ το σῶμα, η ἀρρώστια· ἀπὸ την ψυχὴ, η ἀμαθία· ἀπὸ την κοιλιὰ, η πολυτέλεια· ἀπὸ την πόλη, ο ἐμφύλιος· ἀπὸ το σπίτι, η διχογνωμία· κι απ' ὅλα μαζί, η ἔλλειψη μέτρου».

23. Αν πρέπει να πιστέψουμε ὅσους ἔγραψαν την ἱστορία του —και εἶναι παλαιοὶ και ἀξιόλογοι—, η ικανότητά

ἀξιολόγοις, μέχρι καὶ τῶν ἀλόγων ζώων διῶκεῖτο αὐτοῦ ἢ νουθέτησις. Τὴν μὲν γὰρ δαυνίαν ἄρκτον λυμαιομένην τοὺς ἐνοίκους κατασχών, ὡς φασι, καὶ ἐπαφησάμενος χρόνον συχνὸν ψωμίσας τε μάζη καὶ ἀκροδρύοις ὀρκώσας τε μηκέτι ἐμφύχου ἐφάπτεσθαι ἀπέλυσεν. Ἡ δ' εὐθὺς εἰς τὰ ὄρη καὶ τοὺς δρυμοὺς ἀπαλλαγεῖσα οὐκέτ' ὤφθη παράπαν ἐπιούσα οὐδ' ἀλόγῳ ζώῳ. **24.** Βοῦν δ' ἐν Τάραντι ἰδὼν <ἐν> παμμιγεῖ νομῇ κυάμων χλωρῶν ἐφαπτόμενον, τῷ βουκόλῳ παραστάς συνεβούλευσεν εἰπεῖν τῷ βοῖ τῶν κυάμων ἀποσχέσθαι· προσπαίξαντος δ' αὐτῷ τοῦ βουκόλου καὶ φήσαντος οὐκ εἰδέναι βοῖστί λαλεῖν, προσελθόντα καὶ εἰς τὸ οὖς προσψιθυρίσαντα τῷ ταύρῳ οὐ μόνον τότε ἀποστήσαι τοῦ κυάμωνος, ἀλλὰ καὶ αὖθις μηδέποτε κυάμων θιγεῖν, μακροχρονιώτατον δ' ἐν Τάραντι κατὰ τὸ τῆς Ἡρας ἱερὸν γηρῶντα διαμεμενηκέναι τὸν ἱερὸν καλούμενον βοῦν, τροφὰς σιτούμενον ἄς οἱ ἀπαντῶντες ὤρεγον. **25.** Αἰετὸν δ' ὑπεριπτάμενον Ὀλυμπίασι προσομιλοῦντος αὐτοῦ τοῖς γνωρίμοις ἀπὸ τύχης περὶ τε οἰωνῶν καὶ συμβόλων καὶ διοσημιῶν, ὅτι παρὰ θεῶν | εἰσὶν ἀγγελίαι

του να νουθετεῖ ἐπηρέαζε μέχρι καὶ τα ἀ-λογα ζῶα⁸². Ἔτσι, την ἀρκούδα της Δαυνίας⁸³, που λυμαιοτόταν τους κατοίκους της περιοχῆς, την ἐπίασε, λένε, τη χάιδεψε για ἀρκετὴ ὥρα καὶ, ἀφοῦ την τάισε γαλέτα καὶ καρπούς ἀγριῶν δέντρων καὶ την ὀρκισε να μην ἀγγίξει ποτέ πια ζωντανὸ πλάσμα, την ἀφησε ἐλεύθερη. Κι ἐκείνη ἀρχισε ἀμέσως να γυρνᾷ ἐλεύθερη στα βουνά καὶ τα λαγκαδιά καὶ κανεῖς δεν την εἶδε πια να ἐπιτίθεται οὔτε καν σε ἀ-λογο ζῶο⁸⁴.

24. Ὄταν πάλι στον Τάραντα, σ' ἓνα βοσκότοπο με κάθε λογῆς χόρτα, εἶδε ἓνα βόδι που ἐτρωγε χλωρὰ κουκιά πήγε κοντά στο βοσκό καὶ τον συμβούλεψε να πει στο βόδι να πάψει να τρώει κουκιά. Εκείνος ὁμως τον κοροῖδευε, λέγοντας ὅτι δεν ξέρει να μιλά στη γλώσσα των βοδιῶν. Τότε ο Πυθαγόρας πλησίασε τον ταύρο καὶ του ψιθύρισε κάτι στ' αἶψι. Κι ἐκείνος, ὄχι μόνο ἐγκατέλειψε ἐκείνη τη φορά το χωράφι με τα κουκιά, ἀλλὰ δεν ἀγγίξε κουκί ποτέ πια στη ζωῆ του. Ἐξῆσε δε πάρα πολλά χρόνια, μένοντας πάντα κοντά στο ἱερὸ τῆς Ἡρας, στον Τάραντα, μέχρι που γέρασε. Τον ἀποκαλοῦσαν ὅλοι «ιερό βόδι» καὶ τρεφόταν με ὅ,τι του πετούσαν οἱ περαστικοί⁸⁵.

25. Μια φορά στην Ὀλυμπία ἔτυχε να πετάει πάνω <ἀπὸ τον Πυθαγόρα> ἓνας αετὸς ἀκριβῶς την ὥρα που μιλοῦσε στους μαθητές του για οἰωνούς, σύμβολα καὶ σημάδια του Δία, ἐξηγώντας τους ὅτι εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο μηνύματα καὶ φωνές⁸⁶ που στέλνουν οἱ θεοί σε

τινές και ὅτται τοῖς ὡς ἀληθῶς θεοφιλέσι τῶν ἀνθρώπων, καταγαγεῖν λέγεται και καταψήσαντα πάλιν ἀφεῖναι. Δικτυουλκοῖς τ' ἐπιστάντα, ἔτι τῆς σαγήνης ἐκ βυθοῦ πολὺν φόρτον ἐπισυρομένης, ὅσον πλῆθος ἐπισπῶνται προειπεῖν τῶν ἰχθύων ὀρίσαντα τὸν ἀριθμὸν, και τῶν ἀνδρῶν ὑπομεινάντων ὅτι ἂν κελεύσῃ πράξειν εἰ οὕτως ἀποβαίῃ, ζῶντας ἀφεῖναι πάλιν κελεῦσαι τοὺς ἰχθύας πρότερόν γε ἀκριβῶς διαριθμήσαντας· και τὸ θαυμασιώτερον ὅτι οὐδεὶς ἐν τοσοῦτῳ τῆς ἀριθμήσεως χρόνῳ τῶν ἰχθύων ἐκτὸς ὕδατος μεινάντων ἀπέπνευσεν ἐφεστῶτος αὐτοῦ. **26.** Πολλοὺς δὲ τῶν ἐντυγχανόντων ἀνεμίμησκε τοῦ προτέρου βίου ὃν αὐτῶν ἢ ψυχὴ πρὸ τοῦ τῷδε τῷ σώματι ἐνδεθῆναι πάλαι ποτ' ἐβίωσε. Καὶ ἑαυτὸν δ' ἀναμφιλέκτοις τεκμηρίοις ἀπέφαινε Εὐφορβὸν τὸν Πάνθου. Καὶ τῶν ὀμηρικῶν στίχων ἐκείνους μάλιστα ἐξύμνει και μετὰ λύρας ἐμμελέστατα ἀνέμελπεν,

αἶματί οἱ δεύοντο κόμαι χαρίτεσσιν ὀμοῖαι
πλοχμοί θ' οἱ χρυσῶ τε και ἀργύρῳ ἐσφήκωντο.

ὅσους ἀνθρώπους τοὺς εἶναι ἰδιαίτερα ἀγαπητοί. *Κι <Ὁ Πυθαγόρας> ἔκανε, λένε, τὸν αἰτό να κατέβει, τὸν χαιδεψε και τὸν ἀφησε πάλι <να φύγει>*⁸⁷.

Μιαν ἄλλη φορά στάθηκε πάνω ἀπὸ κάποιους φαράδες και, ἐνῶ ἀκόμη τραβούσαν τα δίχτυα ἀπ' τὸ βυθὸ γεμάτα ψάρια, προεῖπε τι ποσότητα εἶχαν πιάσει, και μάλιστα προσδιόρισε και τὸν ἀριθμὸ τῶν ψαριῶν. Και στους φαράδες, που δέχτηκαν να κάνουν ὅ,τι τους ζητούσε ἀντὶ τῆς πρόβλεψῆς του ἐβγαίνει σωστή, πρόσταξε να ξαναρίξουν τα ψάρια ζωντανά <στὴ θάλασσα>, ἀφού προηγουμένως τα μετρήσουν προσεκτικά. Και τὸ πιο αξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι κανένα ἀπὸ τα ψάρια που ἐμειναν τόση ὥρα ἐξω ἀπ' τὸ νερό δεν ψόφησε κατά τὴ διάρκεια τοῦ μετρήματος, ὅσο ο Πυθαγόρας ἦταν παρών⁸⁸.

26. Σε πολλοὺς ἀπὸ τους συνομιλητές του υπενθύμιζε τὴν προηγούμενη ζωὴ που εἶχε ζήσει πάλαι ποτέ ἡ ψυχὴ τους, πρὶν δεθεῖ με τα δεσμὰ τοῦ τωρινοῦ τοῦ σώματος⁸⁹. Ὅσο για τὸν ἑαυτό του, ἀποδείκνυε με ἀδιαφιλονίκητα πειστήρια ὅτι ἦταν ἄλλοτε ο Εὐφορβός, ὁ γιος τοῦ Πάνθου⁹⁰. *Κι ἀπὸ τους στίχους τοῦ Ὀμήρου, νά ποιους ἐξυμνούσε πιο πολύ, τραγουδώντας τους μελωδικά με τὴ συνοδεία τῆς λύρας:*

... και μ' αἶμα τα μαλλιά του ἐμούσκεψαν, που τα ἔχουν
σαν τις Χάρες,
και τα σγουρά του, που ἀναπλέκονταν με μάλαμα
κι ἀσήμε.

Οἶον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνήρ ἐριθηλὲς ἐλαίης
 χώρω ἐν οἰοπόλω, ὅθ' ἄλις ἀναβέβρουχεν ὕδωρ
 καλὸν τηλεθάον· τὸ δέ τε πνοιαὶ δονέουσιν
 | παντοίων ἀνέμων, καί τε βρύει ἀνθεὶ λευκῶ·
 ἔλθων δ' ἐξαπίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ
 βότρου δ' ἐξέστρεψε καὶ ἐξετάνουσ' ἐπὶ γαίης·
 τοῖον Πάνθου υἱὸν εὐμμελίην Εὐφορβον
 Ἄτρείδης Μενέλαος ἐπεὶ κτάνε, τεύχε' ἐσύλα.

27. Τὰ γὰρ ἱστορούμενα περὶ τῆς ἐν Μυκῆναις ἀνακει-
 μένης σὺν τρωϊκοῖς λαφύροις τῇ ἀργείᾳ Ἡρα Εὐφύρβου
 τοῦ Φρυγὸς τούτου ἀσπίδος παρίμεν ὡς πάνυ δημῶδη.
 Καὶ Κάσαν δ' ἔφρασαν τὸν ποταμὸν σὺν πολλοῖς τῶν ἐταί-
 ρων διαβαίνοντά ποτε προσειπεῖν· καὶ ὁ ποταμὸς γεγωνὸς
 τι καὶ τρανὸν ἀπεφθέγγετο πάντων ἀκουόντων («χαῖρε
 Πυθαγόρα»). Μιᾶ δὲ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐν τε Μεταποντίῳ
 τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν Ταυρομενίῳ τῆς Σικελίας συγγεγονέ-
 ναι καὶ διειλέχθαι κοινῇ τοῖς ἐκατέρωθι ἐταίροις αὐτὸν

Πῶς ἀνασταίνει μ' ἐγνοια ολόδροσο φιντάνι ελιά
 ο ξωμάχος
 σε τόπο ἀπόμερο, που γύρα του νερά βρυσίζου πλῆθια,
 πανώριο, τρυφερὸ, κι οὐ ἀγέρηδες κάθε λογῆς φυσώντας
 το ἀερολυγούν, καὶ στέκει κάταστρο στον πλῆθιο μέσα
 ἀνθό του·
 ὁμως ἀγέρας ξάφνου ἀσκώνεται καὶ δυνατὸ δρολάπι
 κι ἀπὸ το λάροκο του ἀνασπώντας το στο χῶμα
 το ξαπλώνει·
 του Πάνθου τον υγιό, τον Εὐφορβο τον κονταρά,
 παρόμοια
 σκότωσε ο γιος του Ἀτρέα, ο Μενέλαος, κι ἀπ'
 τ' ἄρματα να τότε γδύνει ἐπήρε⁹¹.

27. Αυτὰ που λέγονται γιὰ τὴν ἀσπίδα αὐτοῦ τοῦ Εὐ-
 φορβου ἀπὸ τὴ Φρυγία — ἡ οποία βρίσκεται στὶς Μυκῆνες
 κι εἶναι ἀφιερωμένη, μαζί με ἄλλα τρωϊκὰ λάφυρα, στὴν
 Ἡρα, τὴ θεὰ τοῦ Ἄργου —, τὰ παραλείπουμε, γιὰτὶ
 εἶναι τελείως κοινὰ καὶ τετριμμένα⁹².

Διηγούνταν ἐπίσης ὅτι, κάποτε που ο Πυθαγόρας διέ-
 σχιζε μαζί με πολλοὺς μαθητὲς του τὸν ποταμὸ Κάσα⁹³,
 ἀπεύθυνε χαιρετισμὸ στὸν ποταμὸ. Κι ἐκεῖνος τοῦ ἀπά-
 ντησε με δυνατὴ καὶ καθαρὴ φωνή: «Γεια σου, Πυθαγό-
 ρα!» — καὶ τ' ἄκουσαν ὅλοι⁹⁴.

Ὅτι σε μία μόνο καὶ τὴν ἴδια ἡμέρα βρέθηκε καὶ στὸ
 Μεταπόντιο τῆς Ἰταλίας καὶ στὸ Ταυρομενίον τῆς Σικε-
 λίας μαζί με τοὺς ἐκεῖ μαθητὲς του κι ἔδινε δημόσια δια-

διαβεβαιούνται σχεδόν ἅπαντες, <σταδίων> ἐν μεταιχμίῳ παμπόλλων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπαρχόντων οὐδ' ἡμέραις ἀνυσίμων πάνυ πολλαῖς. **28.** Τὸ μὲν γὰρ ὅτι τὸν μηρὸν χρυσοῦν ἐπέδειξεν Ἀβάριδι τῷ Ὑπερβορέῳ εἰκάσαντι αὐτὸν Ἀπόλλωνα εἶναι τὸν | ἐν Ὑπερβορείοις, οὐπερ ἦν ἱερεὺς ὁ Ἄβαρις, βεβαιούντα ὡς τοῦτο ἀληθές, τεθρύληται· καὶ ὅτι νεῶς καταπλεύουσης καὶ τῶν φίλων εὐχομένων τὰ κομιζόμενα γενέσθαι αὐτοῖς ὁ Πυθαγόρας εἶπεν «ἔσται τοίνυν ὑμῖν νεκρός», καὶ ἡ ναῦς κατέπλευσεν ἔχουσα νεκρόν. Μυρία δ' ἕτερα θαυμαστότερα καὶ θεϊότερα περὶ τάνδρος ὁμαλῶς καὶ συμφώνως εἴρηται. Ὡς <δ'> ἀπλῶς εἰπεῖν, κατ' οὐδενὸς ὑπενόηθη πλείονα οὐδὲ περιττότερα. **29.** Προρρήσεις τε γὰρ ἀπαράβατοι σεισμῶν διαμνημονεύονται αὐτοῦ καὶ λοιμῶν ἀποτροπαὶ σὺν τάχει καὶ ἀνέμων βιαίων χαλαζῶν τ' ἐκχύσεως καταστολαὶ καὶ κυμάτων ποταμίων τε καὶ θαλαττίων ἀπευδιασμοὶ πρὸς εὐμαρῇ τῶν ἐταίρων διάβασιν. Ὡν μεταλαβόντας Ἐμπεδοκλέα τε καὶ Ἐπιμενίδην καὶ Ἄβαριν πολ-

λέξεις, το διαβεβαιώνουν σχεδόν οι πάντες, παρόλο που η απόσταση ανάμεσα <στις δύο πόλεις> είναι πάρα πολλά <στάδια> και από ξηρά και από θάλασσα και χρειάζεται κανείς μέρες για να τη διανύσει⁹⁵.

28. Θρυλικό είναι και το επεισόδιο σύμφωνα με το οποίο ο Ὑπερβορείος Ἄβαρις είχε αναγνωρίσει στο πρόσωπο του Πυθαγόρα τον Απόλλωνα των Ὑπερβορείων, του οποίου ἦταν ἱερέας ο ἴδιος, και ὅτι ἐκεῖνος του ἔδειξε τον χρυσό του μηρό, επιβεβαιώνοντας πως η υπόθεσή του ἦταν σωστή⁹⁶.

Ὅπως ἐπίσης και το ὅτι μια φορά που ἓνα καράβι πλησίαζε για ν' ἀράξει και οι φίλοι του Πυθαγόρα προσεύχονταν να ἀποκτήσουν αὐτά που ἔφερε, ἐκεῖνος τους εἶπε: «Θα ἀποκτήσετε λοιπὸν ἓνα νεκρό»· και το πλοῖο ἤρθε και εἶχε ὄντως ἓνα νεκρό μέσα⁹⁷.

Μυριάδες ἄλλες ιστορίες, ακόμα πιο θαυμαστές και υπερφυσικές, παραδίδονται γι' αὐτὸν τον ἄνθρωπο· ὅλες οι πηγές συμφωνοῦν χωρὶς καμιάν ἐξαίρεση. Μ' ἓνα λόγο, σε κανένα ἄλλο πρόσωπο δεν ἔχουν διανοηθεῖ οι ἄνθρωποι να ἀποδώσουν περισσότερα ἢ πιο ξεχωριστά <κατορθώματα>⁹⁸.

29. <Ἡ προφορική παράδοση> ἔχει συντηρήσει την ἀνάμνηση <των κατορθωμάτων του.> ἔκανε ἀλάνθαστες προγνώσεις σεισμῶν⁹⁹, ἀπέτρεπε ταχύτατα ἐπιδημίες, καταλάγιαζε σφοδρούς ἀνέμους και χαλαζοπτώσεις και κατεύναζε τα κύματα σε θάλασσες και σε ποτάμια για να ἔχουν εὐκόλο ταξίδι οι φίλοι του¹⁰⁰. Αὐτά

λαχῆ ἐπιτετελεκέναι τοιαῦτα δῆλα δ' αὐτῶν τὰ ποιήματα ὑπάρχει. Ἄλλως δὲ καὶ ἄλεξάνεμος μὲν ἦν τὸ ἐπώνυμον Ἐμπεδοκλέους, καθαρτῆς δὲ τὸ Ἐπιμενίδου, αἰθροβάτης δὲ τὸ Ἀβάριδος, ὅτι ἄρα οὐστῶ τοῦ ἐν Ὑπερβορείοις Ἀπόλλωνος δωρηθέντι αὐτῷ ἐποχοῦμενος ποταμούς τε καὶ πελάγη καὶ τὰ ἄβατα διέβαινεν ἀεροβατῶν τρόπον τινά. Ὅπερ ὑπενόησαν καὶ Πυθαγόραν τινὲς πεπονθέναι τότε ἠνίκα ἐν Μεταποντίῳ καὶ ἐν Ταυρομενίῳ | τοῖς ἐκατέρωθι ἐταίροις ὠμίλησε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. **30.** Κατεκλήλει δὲ ῥυθμοῖς καὶ μέλεσι καὶ ἐπωδαῖς τὰ ψυχικὰ πάθη καὶ τὰ σωματικά. Καὶ τοῖς μὲν ἐταίροις ἠρμόζετο ταῦτα, αὐτὸς δὲ τῆς τοῦ παντὸς ἀρμονίας ἠκροῶτο συνιεὶς τῆς καθολικῆς τῶν σφαιρῶν καὶ τῶν κατ' αὐτὰς κινουμένων ἀστέρων ἀρμονίας, ἧς ἡμᾶς μὴ ἀκούειν διὰ σμικρότητα τῆς φύσεως. Τούτοις καὶ Ἐμπεδοκλῆς μαρτυρεῖ λέγων περὶ αὐτοῦ:

Ἦν δέ τις ἐν κείνοισιν ἀνὴρ περιώσια εἰδώς,
ὅς δὴ μήκιστον πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον,
παντοίων τε μάλιστα σοφῶν <τ'> ἐπιήρανος ἔργων.

τα χαρίσματα εἶχαν δοθεῖ καὶ στον Ἐμπεδοκλή, στον Ἐπιμενίδη καὶ στον Ἀβαρι, που ἐπιτέλεσαν ἐπανελλημμένα ἀνάλογα κατορθώματα: το ἀποδεικνύουν τα ποιήματά τους, που σώζονται μέχρι σήμερα. Ἄλλωστε «ανεμοδιώχτης» ἦταν τὸ παρωνύμιο τοῦ Ἐμπεδοκλή, «καθαρτῆς» τοῦ Ἐπιμενίδη καὶ «αιθεροβάτης» τοῦ Ἀβαρι, ἐπειδὴ καβαλοῦσε ἓνα βέλος, που τοῦ ἔχε κάνει δῶρο ὁ Ἀπόλλωνας τῶν Ὑπερβορείων, καὶ διάβαινε ποτάμια, πελάγη καὶ ἀδιάβατους τόπους ἀεροβατώντας τρόπον τινά¹⁰¹. Αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπέθεσαν μερικοὶ ὅτι εἶχε συμβεῖ καὶ με τὸν Πυθαγόρα, τότε που βρέθηκε νὰ συνομιλεῖ με τοὺς μαθητὲς τοῦ στο Μεταπόντιο καὶ στο Ταυρομένιο τὴν ἴδια μέρα¹⁰².

30. Καταπράννε δὲ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος με ρυθμούς, μελωδίες καὶ μαγικὲς ᾠδές¹⁰³. Αὐτὲς τις πρακτικὲς τις ἐφάρμοζε βέβαια στοὺς μαθητὲς τοῦ: ὅσο γιὰ τὸν ἴδιο, ἀφουγκραζόταν τὴν ἀρμονία τοῦ σύμπαντος, μὴ καὶ μπορούσε νὰ συλλαμβάνει τὴν καθολικὴ ἀρμονία τῶν σφαιρῶν καὶ τῶν ἀστέρων που κινούνται στὴν τροχιά τους, αὐτὴ που εμεῖς δὲν ἀκούμε λόγω τῶν περιορισμένων δυνατοτήτων τῆς φύσης μας¹⁰⁴.

Αὐτὸ μαρτυρεῖ κι ὁ Ἐμπεδοκλῆς ὅταν λέει γι' αὐτόν:

Ἰπῆρχε ἀνάμεσά τους ἓνας ἀνθρώπος με ἀπειρες
γνώσεις,
που ἀπέκτησε στ' ἀλήθεια ἀπροσμέτρητο
πνευματικὸ πλοῦτο,

Ὅπποτε γὰρ πάσῃσιν ὀρέξαιτο πραπίδεςσιν,
 ῥεῖ' ὅ γε τῶν ὄντων πάντων λεύσσεσκεν ἕκαστα,
 καί τε δέκ' ἀνθρώπων καί τ' εἴκοσιν αἰώνεσσιν.

31. Τὸ γὰρ «περιώσια» καὶ «τῶν ὄντων λεύσσεσκεν ἕκαστα» καὶ «πραπίδων πλοῦτον» καὶ τὰ εἰκότα ἐμφαντικά μάλιστα τῆς ἐξαιρέτου καὶ ἀκριβεστερας παρὰ τοὺς ἄλλους διοργανώσεως ἔν τε τῷ ὄρῳ καὶ τῷ ἀκούειν καὶ τῷ νοεῖν τοῦ Πυθαγόρου. Τὰ δ' οὖν τῶν ἑπτὰ ἀστέρων φθέγματα καὶ τῆς τῶν ἀπλανῶν | ἔτι τε ταύτης τῆς ὑπὲρ ἡμᾶς λεγομένης δὲ κατ' αὐτοὺς ἀντίχθονος τὰς ἐννέα Μούσας εἶναι διαβεβαιούτο. Τὴν δὲ πασῶν ἅμα σύγκρασιν καὶ συμφωνίαν καὶ ὠσανεὶ σύνδεσμον, ἥσπερ ὡς αἰδίου τε καὶ ἀγενήτου μέρος ἐκάστη καὶ ἀπόρροια, Μνημοσύνην ὠνόμαζεν. **32.** Τὴν δὲ καθ' ἡμέραν αὐτοῦ διαγωγὴν ἀφηγούμενος ὁ Διογένης φησὶν ὡς ἅπασι μὲν παρηγγύα φιλοτιμίαν φεύγειν καὶ φιλοδοξίαν, ὡπερ μάλιστα φθόνον

Ἐπιθυμία <αὐθεντία> σε κάθε λογῆς σοφὰ ἔργα.
 Γιατί ὅποτε επιστράτευε ὅλες του τις πνευματικῆς
 δυνάμεις,
 μπορούσε εύκολα να διακρίνει ένα ένα χωριστά ὅλα
 ὅσα υπάρχουν,
 ακόμα και σε δέκα ἢ και εἴκοσι γενιές ανθρώπων.

31. Οι εκφράσεις «ἀπειρες γνώσεις», «μπορούσε να διακρίνει ένα ένα χωριστά ὅλα ὅσα υπάρχουν», «πνευματικός πλούτος» και τα παρόμοια εἶναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικές για την ξεχωριστή συγκρότηση του Πυθαγόρα, που ἦταν πιο ολοκληρωμένη σε σύγκριση με των ἄλλων <ανθρώπων> και στην ὄραση και στην ακοή και στην κατανόηση¹⁰⁵.

Σύμφωνα με τις διαβεβαιώσεις του <Πυθαγόρα>, οι ἠχοὶ των ἑπτὰ πλανητῶν και της σφαίρας των ἀπλανῶν ἀστέρων, μαζί μ' αὐτόν της σφαίρας που εμεῖς λέμε ὅτι βρίσκεται ἀπὸ πάνω μας, ἀλλὰ που <οἱ Πυθαγόρειοι> ὠνόμαζαν «ἀντίχθονα» («ἀντι-γῆ») συναποτελοῦσαν τις ἐννέα Μούσες¹⁰⁶. Και την ἀνάμειξη ὄλων, τη «συμφωνία» τους, αὐτό που σαν σύνδεσμος <τις κρατάει ὅλες μαζί> και του ὁποίου καθεμιὰ ἀποτελεῖ μέρος και ἀπόρροια —<ἀπόρροια> ἀπὸ το αἴναο και το ἀγενήτο, θα ἴλεγε κανεὶς—, την ἀποκαλοῦσε Μνημοσύνη¹⁰⁷.

32. Ο Διογένης¹⁰⁸, περιγράφοντας την καθημερινή ζωή <του Πυθαγόρα>, ἀναφέρει ὅτι συμβούλευε τους πάντες να ἀποφεύγουν την ἐπιδίωξη τιμῶν και δόξας,

ἐργάζεσθαι, ἐκτρέπεσθαι δὲ τὰς μετὰ τῶν πολλῶν ὁμιλίας. Τὰς γοῦν διατριβάς καὶ αὐτὸς ἔωθεν μὲν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐποιεῖτο, ἀρμοζόμενος πρὸς λύραν τὴν ἑαυτοῦ φωνὴν καὶ ἄδων παιᾶνας ἀρχαίους τινὰς τῶν Θαλήτου. Καὶ ἐπῆδε τῶν Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου ὅσα καθημεροῦν τὴν ψυχὴν ἐδοκίμαζε. Καὶ ὀρχήσεις δὲ τινὰς ὑπωρχεῖτο ὀπίσθας εὐκινήσιαν καὶ ὑγίαν τῷ σώματι παρασκευάζειν ἦτο. Τοὺς δὲ περιπάτους οὐδ' αὐτὸς ἐπιφθόνως μετὰ πολλῶν ἐποιεῖτο, ἀλλὰ δεύτερος ἢ τρίτος ἐν ἱεροῖς ἢ ἄλσεσιν, ἐπιλεγόμενος τῶν χωρίων τὰ ἡσυχαιότατά τε καὶ περικαλλέστατα. **33.** Τοὺς δὲ φίλους ὑπερηγάπα, κοινὰ μὲν τὰ τῶν φίλων εἶναι πρῶτος ἀποφηνάμενος, τὸν δὲ φίλον ἄλλον ἑαυτόν. Καὶ ὑγιαίνουσι μὲν αὐτοῖς αἰεὶ συνδιέτριβεν, κάμνοντας δὲ τὰ σώματα ἐθεράπευεν, καὶ τὰς ψυχὰς δὲ νοσοῦν-| τας παρεμυθεῖτο, καθάπερ ἔφαμεν, τοὺς μὲν ἐπωδαῖς καὶ μαγείαις τοὺς δὲ μουσικῇ. Ἦν γὰρ αὐτῷ μέλη καὶ πρὸς νόσους σωμάτων παιώνια, ἃ ἐπάδων ἀνίστη τοὺς κάμνοντας. Ἦν <δ'> ἃ καὶ λύπης λήθην εἰργάζετο καὶ ὀργὰς ἐπράυνε καὶ ἐπιθυμίας ἀτόπους ἐξήρει. **34.** Τῆς δὲ διαίτης τὸ μὲν ἄριστον ἦν κηρίον ἢ μέλι, δεῖπνον δ' ἄρτος

γιατὶ αὐτὸ κυρίως προκαλεῖ το φθόνον τῶν ἄλλων, καὶ ν' ἀποφεύγουν τις συναναστροφές με τον πολύ κόσμον. Καὶ ο ἴδιος, ἄλλωστε, τὰ πρωινὰ παρέμενε στο σπίτι του· συντόνιζε τὴ φωνή του με τὴ λύρα καὶ ἐψάλλε κάποιους ἀρχαίους παιᾶνες το Θαλήτα¹⁰⁹. Τραγουδοῦσε ἐπίσης, ὡς ἐπώδους, κάποιους στίχους ἀπὸ τὰ ἔπη το Ὀμηροῦ καὶ το Ησιόδοῦ που πίστευε ὅτι ηρεμοῦν τὴν ψυχὴ¹¹⁰. Χόρευε καὶ μερικοὺς χορούς, που θεωροῦσε ὅτι δίνουν στο σῶμα εὐκινήσιᾶ καὶ υγείᾶ. Τοὺς περιπάτους το δεν τοὺς ἔκανε οὔτε ο ἴδιος με μεγάλη παρέα, για να μη γίνεται ἀντικείμενο φθόνου· ἀρκοῦνταν σε δυο-τρεις συντρόφους καὶ πήγαινε σε χώρους λατρείας ἢ σε ἄλση, ἐπιλέγοντας τὰ πιο ἡσυχᾶ καὶ ὁμορφα μέρη¹¹¹.

33. Τοὺς φίλους το τοὺς υπεραγαποῦσε. Πρῶτος αὐτός ἄλλωστε διακήρυξε ὅτι οἱ φίλοι τὰ μοιράζονται ὅλα καὶ ὅτι ο φίλος εἶναι σαν ἄλλος εαυτός μας¹¹². Ὅταν <οἱ φίλοι το> ἦταν καλὰ στὴν υγείᾶ τοὺς, ἦταν συνέχεια μαζί τοὺς. Ἀν πάλι ἦταν ἀρρωστοὶ στο σῶμα, τοὺς φρόντιζε, καὶ αν νοσοῦσαν στὴν ψυχὴ, τοὺς καταπράυνε, ὅπως εἶπαμε, εἴτε με ἐπώδους καὶ με μαγείες εἴτε με τὴ μουσικῇ. Γιατὶ ἤξερε κάποιες μελωδίες που θεραπεύουν τις ἀσθένειες το σῶματος, καὶ ὅταν τις τραγουδοῦσε, ὅσοι δεν ἦταν καλὰ, στέκονταν καὶ πάλι στα πόδια τοὺς. Ἄλλες πάλι ἔκαναν τοὺς ἀνθρώπους να ξεχνοῦν τὴ λύπη, κατεῦναζαν τὴν ὀργὴ καὶ ἐδιωχναν μακριὰ τις παράλογες ἐπιθυμίες¹¹³.

34. Σε ὅτι ἀφορὰ τὴ διατροφή, το μεσημεριανό τοὺς φαγητό ἦταν κηρήθρα ἢ μέλι καὶ το δείπνο ψωμί ἀπὸ

ἐκ κέγχρων ἢ μάζα καὶ λάχανα ἐφθὰ καὶ ὠμά, σπανίως δὲ κρέας ἱερείων θυσίμων καὶ τοῦτο οὐδ' ἐκ παντός μέρους. Τὰ γε μὴν πλεῖστα ὁπότε θεῶν ἀδύτοις ἐγκαταδύσεσθαι μέλλοι καὶ ἐνταῦθα χρόνου τινὸς ἐνδιατρίψειν, ἀλίμοις ἐ-
 χρήτο καὶ ἀδίψοις τροφαῖς, τὴν μὲν ἄλιμον συντιθεὶς ἐκ μήκωνος σπέρματος καὶ σησάμου καὶ φλοιοῦ σκίλλης πλυ-
 θείσης ἀκριβῶς ἔστ' ἂν τοῦ περι αὐτὴν ὁποῦ καθαρθεῖη, καὶ ἀσφοδελῶν ἀνθερίκων καὶ μαλάχης φύλλων καὶ ἀλφί-
 των [καὶ] κριθῶν καὶ ἐρεβίνθων, ἅπερ κατ' ἴσον πάντα σταθμὸν κοπέντα μέλιτι ἀνέδευεν ὑμηττίω· τὴν δ' ἄδιψον ἐκ σικύων σπέρματος καὶ ἀσταφίδος λιπαρᾶς, ἐξελῶν αὐ-
 τῆς τὰ γίγαρτα, καὶ ἄνθους κορίου καὶ μαλάχης ὁμοίως σπέρματος καὶ ἀνδράχνης καὶ τυροῦ κνήστεως καὶ ἀλεύρου πάλης καὶ γάλακτος λίπους, ἅπερ πάντα ἀνεμίγνυ μέλιτι νησιωτικῶ. **35.** Ταῦτα δ' Ἡρακλέα παρὰ Δήμητρος ἔ-
 φασκε μαθεῖν στελλόμενον εἰς τὴν Λιβύην τὴν ἄνυδρον. "Ὅθεν αὐτῶ καὶ τὸ σῶμα ὥσπερ ἐπὶ στάθμῃ τὴν αὐτὴν ἕξιν διεφύ|λαττεν, οὐ ποτὲ μὲν ὑγιαῖνον ποτὲ δὲ νοσοῦν, οὐδ' αὖ ποτὲ μὲν πιαινόμενον καὶ αὐξανόμενον ποτὲ δὲ λεπτυνόμενον καὶ ἰσχναινόμενον, ἢ τε ψυχὴ τὸ ὅμοιον ἦθος

κεχρί ἢ γαλέτα καὶ λαχανικά, βραστά ἢ ὠμά, καὶ σπανίως κρέας ἀπὸ ζῶα που προορίζονται γιὰ θυσίες — καὶ ἀπὸ αὐτὰ πάλι ὄχι ὅλα τα μέρη¹¹⁴.

Ὅποτε <ὁ Πυθαγόρας> ἐπρόκειτο νὰ διεισδύσει στα υπόγεια ἀδύτα τῶν θεῶν καὶ νὰ παραμείνει ἐκεῖ γιὰ κά-
 ποιο χρονικὸ διάστημα¹¹⁵, χρησιμοποιοῦσε, τις περισσό-
 τερες φορές, τροφές που κόβουν τὴν πείνα καὶ τὴ δίψα, τὰ «ἀλίμα» καὶ τὰ «ἀδίψα». Κατὰ τῆς πείνας, παρασκεύαζε
 μιὰ τροφή ἀπὸ σπόρο παπαρούνας, σουσάμι, φλούδα σκίλ-
 λας (σχίνου), πλυμένη σχολαστικά, μέχρι που νὰ καθαρι-
 στεῖ ἀπὸ το υγρὸ που ἔχει πάνω της, κοτσάνια (ἢ: ἀνθούς) ἀσφόδελων, φύλλα μολόχας, χοντραλεσμένο αλεύρι (πλι-
 γούρι), κριθάρι καὶ ρεβίθια, ὅλα σε ἴσες ποσότητες, κοπα-
 νισμένα, που τ' ἀνακάτεψε με μέλι Ὑμηττοῦ. Κατὰ τῆς
 δίψας, ἐφτιαχνε ἕνα μείγμα ἀπὸ σπόρο νεροκολοκύθας (ἢ:
 χηγουρόσπορο), μαλακὴ σταφίδα που τῆς ἀφαιρούσε τὰ
 κουκούτσια, ἀνθὸ κοριάνδρου, σπόρο μολόχας — ὅπως καὶ
 γιὰ τὴν τροφή κατὰ τῆς πείνας — καὶ ἀντράκιλας, τριμμένο
 τυρί, πολὺ λεπτὸ αλεύρι, κρέμα γάλακτος, καὶ τὰ ἀναμεί-
 γνυε ὅλα με μέλι νησιώτικο¹¹⁶. **35.** Αὐτὴ <τὴ συνταγή>, ἔλεγε, τὴν εἶχε μάθει ὁ Ἡρακλῆς ἀπὸ τὴ Δήμητρα, τότε
 που τον ἔστειλε στὴν ἄνυδρη Λιβύη¹¹⁷.

Νὰ λοιπὸν γιὰ τὸ σῶμα του διατηροῦνταν πάντα στὴν
 ἴδια κατάστασι, λες καὶ τὸ ἔλεγε με τὸ ἀλφάδι, χωρὶς
 νὰ εἶναι ἄλλοτε υγιές κι ἄλλοτε ἀρρωστο οὔτε πάλι ἄλ-
 λοτε νὰ παχαίνει καὶ νὰ διογκώνεται κι ἄλλοτε νὰ λεπταί-
 νει καὶ ν' ἀδυνατίζει. Καὶ στὴν ὄψη του καθρεφτιζόταν

αεί διὰ τῆς ὄψεως παρεδήλου. Οὔτε γὰρ ὑφ' ἡδονῆς διεχεῖτο πλέον οὔθ' ὑπ' ἀνίας συνεστέλλετο, οὐδ' ἐπίδηλος ἦν χαρᾶ ἢ λύπη κάτοχος, ἀλλ' οὐδὲ γελάσαντα ἢ κλαύσαντά τις ποτ' ἐκεῖνον ἐθεάσατο. **36.** Θύων τε θεοῖς ἀνεπαχθῆς ἦν, ἀλφίτοις τε καὶ ποπάνω καὶ λιβανωτῶ καὶ μυρρίνη τοὺς θεοὺς ἐξιλασκόμενος, ἐμφύχοις δ' ἦμιστα, πλὴν εἰ μὴ ποτε ἀλεκτορίσιν καὶ τῶν χοίρων τοῖς ἀπαλωτάτοις. Ἐβουθύτησεν δέ ποτε σταίτινον ὡς φασὶ βοῦν οἱ ἀκριβέστεροι, ἐξευρών τοῦ ὀρθογωνίου τὴν ὑποτείνουσαν ἴσον δυναμένην ταῖς περιεχούσαις. Ὅσα γε μὴν τοῖς προσιούσι διελέγετο, ἢ διεξοδικῶς ἢ συμβολικῶς παρήγει. **37.** Διττὸν γὰρ ἦν αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας τὸ σχῆμα. Καὶ τῶν προσιόντων οἱ μὲν ἐκαλοῦντο μαθηματικοί, οἱ δ' ἀκουσματικοί· καὶ μαθηματικοὶ μὲν οἱ τὸν περιττότερον καὶ πρὸς ἀκρίβειαν διαπεπονημένον τῆς ἐπιστήμης λόγον ἐκμεμαθηκότες, ἀκουσματικοὶ δ' οἱ μόνας τὰς κεφαλαιώδεις ὑποθήκας τῶν γραμμάτων ἄνευ ἀκριβε-

πάντα ἡ ἴδια ψυχικὴ διάθεση· γιατί οὔτε ξεχείλιζε ἀπὸ ἡδονῆς οὔτε μαραινόταν ἀπὸ τῆς θλίψεως, καὶ δὲν ἐδειχνε νὰ τον διακατέχει οὔτε χαρὰ οὔτε λύπη· καὶ οὔτε νὰ γελάσει οὔτε νὰ κλάψει τον εἶδε ποτέ κανεὶς¹¹⁸.

36. Οἱ θυσίαι ποὺ πρόσφερε στοὺς θεοὺς ἦταν πάντα καλοδεχούμενες, γιατί ἤξερε νὰ τοὺς ἐξευμενίζει με σταρένιο ἀλεύρι, πίτες, λιβάνι καὶ μυρωμένο γλυκὸ κρασί· κι ὅσο γιὰ ἐμφύχα ζῶα, ἐλάχιστα, ἀν ἐξαιρέσουμε τὶς κόττες καὶ τὰ τρυφερά γουρουνόπουλα ποὺ θυσίαζε καμιά φορά¹¹⁹. Κάποτε θυσίασε κι ἓνα βόδι, φτιαγμένο ὅμως ἀπὸ ζυμάρι, ὅπως μας πληροφοροῦν οἱ πιο ἐνημερωμένοι ιστορικοί¹²⁰. Ἦταν τότε ποὺ ἀνακάλυψε ὅτι τὸ τετράγωνο τῆς ὑποτείνουσας ὀρθογωνίου <τριγώνου> ἰσοῦται με τὸ ἀθροῖσμα τῶν <τετραγώνων τῶν δύο καθέτων> πλευρῶν ποὺ τὴν περιέχουν¹²¹.

Καὶ ὅσα ἔλεγε σ' αὐτοὺς ποὺ τον παρακολουθοῦσαν ἦταν παραινέσεις, ποὺ εἴτε τὶς ἀνέπτυσε διεξοδικὰ εἴτε τὶς ἔλεγε ὑπὸ μορφή «συμβόλων»¹²².

37. Γιατί ἡ μορφή τῆς διδασκαλίας του ἦταν διττή. Κι ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του ἄλλοι ὀνομάζονταν «μαθηματικοί» κι ἄλλοι «ἀκουσματικοί». «Μαθηματικοί» ἦταν ὅσοι εἶχαν μάθει νὰ ἐκφράζονται με τον ἐπιστημονικὸ λόγον, ποὺ ἦταν πιο ολοκληρωμένος, καὶ δουλεμένος ἐτσι ὥστε νὰ υπηρετεῖ τὴν ἀκρίβεια. «Ἀκουσματικοί» πάλι ἦταν ὅσοι εἶχαν ἀρκεστεῖ νὰ ἀκούσουν μόνο τὰ στοιχειώδη διδάγματα, ποὺ περιέχονταν στα συγγράμματά του, με μορφή παραγγελλμάτων, χωρὶς ἀκριβέστερη ἐξήγησι¹²³.

στέρας διηγήσεως άκηκοότες. **38.** Παρήνει δέ περι μὲν τοῦ θείου καὶ δαιμονίου καὶ ἡρώου γένους εὐφημον εἶναι καὶ άγαθὴν ἔχειν διάνοιαν, γονεῦσι δέ καὶ εὐεργέταις εὐνουν· νόμοις δέ πείθεσθαι· προσκυνεῖν δέ μὴ ἔκ παρέργου τοὺς θεοὺς, ἀλλ' οἴκοθεν ἐπὶ | τοῦτο ὠρμημένοις· καὶ τοῖς μὲν οὐρανίοις θεοῖς περιττὰ θύειν, τοῖς δέ χθονίοις ἄρτια. Ἐκάλει γάρ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων τὴν μὲν βελτίονα μονάδα καὶ φῶς καὶ δεξιὸν καὶ ἴσον καὶ μένον καὶ εὐθύ, τὴν δέ χείρονα δυάδα καὶ σκότος καὶ ἀριστερόν καὶ ἄνισον καὶ περιφερές καὶ φερόμενον. **39.** Παρήνει δέ καὶ τοιάδε. Φυτόν ἡμερον καὶ ἔγκαρπον, ἀλλὰ μὴδὲ ζῶον ὃ μὴ βλαβερόν εἶναι πέφυκε τῷ ἀνθρωπέῳ γένει μῆτε φθείρειν μῆτε βλάπτειν. Παρακαταθήκην δέ μὴ χρημάτων μόνον ἀλλὰ καὶ λόγων πιστῶς τῷ παρακαταθεμένῳ φυλάσσειν. Τρισσὰς δ' ἡγεῖσθαι διαφορὰς τῶν ἀξίων σπουδῆς πραγμάτων, ἃ καὶ μετιτέον καὶ μεταχειριστέον· πρῶτον μὲν τῶν εὐκλεῶν καὶ καλῶν, εἶτα τῶν πρὸς τὸν βίον συμφερόντων, τρίτην δέ καὶ τελευταίαν τὴν τῶν ἡδέων. Ἡδονὴν δέ οὐ προσίετο τὴν δημῶδη καὶ γοητευτικὴν, ἀλλὰ τὴν βέβαιον

38. *Νά τι εἶδους συμβουλές ἔδινε: Να μιλοῦν με σεβασμό και ευλάβεια για τους θεοὺς, τους δαίμονες και τους ἡρώες και να σκέφτονται μόνο καλά πράγματα γι' αυτούς. Να τρέφουν αισθήματα αγάπης για τους γονεῖς και τους ευεργέτες τους. Να πειθαρχοῦν στους νόμους¹²⁴. Να προβαίνουν σε λατρευτικές εκδηλώσεις προς τους θεοὺς ὅχι σαν πάρεργο, ἀλλὰ επειδὴ ἔχουν ξεκινήσει απ' το σπίτι τους μ' αὐτόν το σκοπό¹²⁵. Και οι θυσίες τους να εἶναι περιττοῦ ἀριθμοῦ αν προορίζονται για τους ουράνιους θεοὺς και ἄρτιου για τις χθόνιες θεότητες¹²⁶. Γιατί ἀπὸ τις ἀντίθετες δυνάμεις, «μονάδα», «φως», «δεξιό», «ἴσο», «σταθερό», «ευθύ» εἶναι τα ονόματα που ἔδινε στη θετικὴ δύναμη (στη δύναμη του καλοῦ) και «δυάδα», «σκοτάδι», «αριστερό», «άνισο», «κινούμενο» και «κυκλικό» στην αρνητικὴ (στη δύναμη του κακοῦ)¹²⁷.*

39. *Συμβούλευε ακόμη: Να μην καταστρέφουν ἡμερα και καρποφόρα φυτά, οὔτε να σκοτώνουν ζῶα που δεν εἶναι ἀπὸ τη φύση τους βλαβερά για το ἀνθρώπινο γένος¹²⁸. Ὅ,τι τους παραδοθεῖ ως παρακαταθήκη, ὅχι μόνο χρήματα, ἀλλὰ και λόγια, να το φυλάνε μένοντας πιστοί σ' αὐτόν που τους το ἐμπιστεύθηκε¹²⁹. Να θεωροῦν πως υπάρχουν τρεις διαφορετικὲς κατηγορίες πραγμάτων που αξίζει τον κόπο να ασχολοῦνται μαζί τους, και που πρέπει να ασκοῦν και να εφαρμόζουν: πρῶτον, τα ευγενή και ωραία· ὕστερα, ὅσα εἶναι χρήσιμα στη ζωὴ <τους>· τρίτο και τελευταίο, ὅσα προσφέρουν ἀπόλαυση. Και βέβαια, αὐτό που δεχόταν δεν ἦταν η συνηθισμένη και*

καὶ σεμνοτάτην καὶ καθαρεύουσαν διαβολῆς. Διττήν γὰρ εἶναι διαφορὰν ἡδονῶν τὴν μὲν γὰρ γαστρὶ καὶ ἀφροδισίοις διὰ πολυτελείας κεχαρισμένην, <ἦν> ἀπείκαζε ταῖς ἀνδροφόνοις τῶν Σειρήνων ῥοδαῖς· τὴν δ' ἐπὶ καλοῖς καὶ δικαίοις <καὶ> πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίοις, ὁμοίως καὶ παρὰ χρῆμα ἡδεῖαν καὶ εἰς τὸ ἐπιὸν ἀμεταμέλητον, ἦν ἔφρασκεν εὐοικέναι μουσῶν τινὶ ἀρμονίᾳ. **40.** Δύο τε μάλιστα καιροὺς παρηγγία ἐν φροντίδι θέσθαι, τὸν μὲν ὅτε | εἰς ὕπνον τρέποιτο, τὸν δ' ὅτε ἐξ ὕπνου διανίσταται. Ἐπισκοπεῖν γὰρ προσήκειν ἐν ἑκατέρῳ τούτοις τὰ τε ἤδη πεπραγμένα καὶ τὰ μέλλοντα, τῶν μὲν γενομένων εὐθύνας παρ' ἑαυτοῦ ἕκαστον λαμβάνοντα, τῶν δὲ μελλόντων πρόνοιαν ποιούμενον. Πρὸ μὲν οὖν τοῦ ὕπνου ταῦτα ἑαυτῷ τὰ ἔπη ἐπάδειν ἕκαστον·

Μηδ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι προσδέξασθαι
πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρεῖς ἕκαστον ἐπελθεῖν,
πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

πρὸ δὲ τῆς ἐξαναστάσεως ἐκεῖνα·

απατηλὴ ἡδονή, ἀλλὰ ἡ σταθερὴ ἀπόλαυση, που συνοδεύεται ἀπὸ σεμνότητος καὶ που κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ τὴ θεωρήσει κατακριτέα¹³⁰. Γιατί υπάρχουν δύο κατηγορίες ἀπολαύσεων: ἡ μία εἶναι παραδομένη ολοκληρωτικὰ στὴν κοιλιά καὶ τὶς σαρκικὲς ἐπιθυμίες, ἀναζητώντας τὴν τρυφή· αὐτὴ τὴν παρομοίαζε με τὰ ἀνθρωποκτόνα τραγούδια τῶν Σειρήνων. Ἡ ἄλλη, στραμμένη σε ὅσα πράγματα εἶναι ωραία, δίκαια καὶ ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωὴ, προσφέρει ἀμεσα εὐχαρίστηση, ἐνῶ ταυτόχρονα δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ἐνοχὲς καὶ μεταμέλεια στὸ μέλλον· αὐτὴ ἔλεγε ὅτι μοιάζει με κάποια ἀρμονία τῶν Μουσῶν¹³¹.

40. Συνιστοῦσε δὲ νὰ προσέχουν ἰδιαίτερα δύο στιγμές¹³² μέσα στὴ μέρα: ὅταν πῆγαιναν γιὰ ὕπνο καὶ ὅταν σηκώνονταν ἀπ' τὸ κρεβάτι. Γιατί καὶ στὶς δύο αὐτὲς στιγμὲς πρέπει νὰ ἀνασκοπεῖ κανεῖς τὰ πεπραγμένα καὶ νὰ προσχεδιάζει τὰ μέλλοντα, καταλογίζοντας στὸν ἑαυτὸ τοῦ εὐθύνας γιὰ ὅσες πράξεις ἐγέναν καὶ προνοώντας γιὰ τὶς μελλοντικὲς. Ἐπρεπε λοιπὸν ὁ καθένας, πρὶν πέσει γιὰ ὕπνο, νὰ ἀπαγγέλλει τραγουδιστὰ τοὺς ἀκόλουθους στίχους, ἀπευθυνόμενος στὸν ἑαυτὸ τοῦ:

Μην καλοδεχτεῖς τὸν ὕπνο στ' ἀπαλά σου βλέφαρα
πρὶν ἐξετάσεις κάθε πράξη τῆς ἡμέρας τρεῖς φορές:
πού ἔσφαλα; τι κατὰφερα; τι κατῆκον
παραμέλησα;¹³³

Καὶ πρὶν σηκωθεί ἀπ' τὸ κρεβάτι, πρέπει νὰ λέει:

Πρῶτα μὲν ἐξ ὕπνοιο μελίφρονος ἐξυπαναστάς
εὖ μαλ' ὀπιπεύειν ὅσ' ἐν ἡματι ἔργα τελέσσεις.

41. Τοιαῦτα παρήνει· μάλιστα δ' ἀληθεύειν· τοῦτο γὰρ μόνον δύνασθαι τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖν θεῶ παραπλησίους. Ἐπεὶ καὶ [παρὰ] τοῦ θεοῦ, ὡς παρὰ τῶν μάγων ἐπυνθάνετο, ὃν Ὀρομάζην καλοῦσιν ἐκεῖνοι, εὐοικέναι τὸ μὲν σῶμα φωτί, τὴν δὲ ψυχὴν ἀληθείᾳ. Καὶ ἄλλ' ἄττα ἐπαίδευεν ὅσα παρὰ Ἀριστοκλείας τῆς ἐν Δελφοῖς ἔλεγεν ἀκηκοέναι. Ἔλεγε δὲ τινὰ καὶ μυστικῶ τρόπῳ συμβολικῶς, ἃ δὴ ἐπὶ πλέον Ἀριστοτέλης ἀνέγραψεν· | οἷον ὅτι τὴν θάλατταν μὲν ἐκάλει † εἶναι † δάκρυον, τὰς δ' Ἄρκτους Ῥέας χεῖρας, τὴν δὲ Πλειάδα Μουσῶν λύραν, τοὺς δὲ πλανήτας κύνας τῆς Φερσεφόνης. Τὸν δ' ἐκ χαλκοῦ κρουομένου γινόμενον ἦχον φωνὴν εἶναι τινος τῶν δαιμόνων ἐναπειλημμένην τῷ χαλκῷ. **42.** Ἦν δὲ καὶ ἄλλο εἶδος τῶν συμβόλων τοιοῦτον. Ζυγὸν μὴ ὑπερβαίνειν, τοῦτ' ἔστι μὴ πλεονεκτεῖν. Μὴ τὸ πῦρ τῇ μαχαίρᾳ σκαλεύειν, ὅπερ ἦν μὴ τὸν ἀνοιδοῦντα καὶ ὀργιζόμενον κινεῖν λόγοις τεθηγμένοις· στέφανόν τε μὴ τίλλειν, τοῦτ' ἔστι τοὺς νό-

*Μόλις σηκωθείς ἀπ' τον γλυκό σου ὕπνο,
μελέτησε πρῶτα ἀπ' ὅλα τι θα κάνεις
μες στη μέρα¹³⁴.*

41. Τέτοια πράγματα τοὺς συμβούλευε. Καὶ, προπαντός, να λένε τὴν ἀλήθεια· γιατί αὐτό εἶναι τὸ μόνο πράγμα που μπορεῖ να κάνει τοὺς ἀνθρώπους να μοιάσουν στο θεό. Ὅπως ἄλλωστε εἶχε μάθει ἀπὸ τοὺς Μάγους, τὸ σῶμα του θεοῦ (ἐκεῖνοι τὸν ονομάζουν Ὀρομάζη) μοιάζει με φῶς, ἡ ψυχὴ του ὁμῶς με τὴν ἀλήθεια¹³⁵. Καὶ δίδασκε κι ἄλλα, που ἔλεγε πως τα ἔχε αἰοῦσει ἀπὸ τὴν Ἀριστοκλεία, τὴν ἱέρεια τῶν Δελφῶν¹³⁶.

Μερικὰ πάλι τα ἔλεγε με μυστικὸ τρόπο, με «σύμβολα»¹³⁷. Ὁ Ἀριστοτέλης κατέγραψε πολλὰ ἀπ' αὐτά¹³⁸: Για παράδειγμα, ὅτι τὴ θάλασσα τὴν ἀποκαλοῦσε «δάκρυ» <τοῦ Κρόνου>, τὴ Μεγάλῃ καὶ τὴ Μικρῇ Ἄρκτο «χέρια τῆς Ῥέας», τὴν Πλειάδα «λύρα τῶν Μουσῶν» καὶ τοὺς πλανήτες «σκύλους τῆς Φερσεφόνης»¹³⁹. Ἡ ὅτι ὁ ἦχος που παράγεται με τὴν κρούση του χαλκοῦ εἶναι ἡ φωνὴ κάποιου δαίμονα που εἶναι κλεισμένη μέσα στο χαλκό¹⁴⁰.

42. Ὑπῆρχε ὁμῶς κι ἄλλο εἶδος «συμβόλων»¹⁴¹. Ἰδοῦ ἓνα δείγμα: «μην ξεπερνάς (ἢ: μην περνάς πάνω ἀπὸ) τὴν πλάστιγγα», δηλαδή: μην εἶσαι πλεονέκτης.¹⁴² «Μη σκαλίζεις τὴ φωτιά με τὸ μαχαίρι», που θα πει: μην προκαλεῖς με ἐκνευριστικὰ λόγια ὅποιον βράζει ἀπὸ θυμό¹⁴³. «Μη μαδάς τὸ στεφάνι», που σημαίνει: μην καταστρέφεις

μους μὴ λυμαίνεσθαι· στέφανοι γὰρ πόλεων οὗτοι. Πάλιν δ' αὖ ἕτερα τοιαῦτα. Μὴ καρδίαν ἐσθίειν, οἶον μὴ λυπεῖν ἑαυτὸν ἀνίας. Μὴδ' ἐπὶ χοίνικος καθέζεσθαι, οἶον μὴ ἀργὸν ζῆν. Μὴδ' ἀποδημοῦντα ἐπιστρέφεσθαι, μὴ ἔχεσθαι τοῦ βίου τούτου ἀποθνήσκοντα· τάς τε λεωφόρους μὴ βαδίζειν, δι' οὗ ταῖς τῶν πολλῶν ἔπεσθαι γνώμαις ἐκώλυεν, τάς τε τῶν ὀλίγων καὶ πεπαιδευμένων μεταθεῖν. Μὴδὲ χελιδόνας ἐν οἰκίᾳ δέχεσθαι, τοῦτ' ἔστι λάλους ἀνθρώπους καὶ περὶ γλῶτταν ἀκρατεῖς ὁμωροφίους μὴ ποιεῖσθαι. Φορτίον | δὲ συνανατιθέναι μὲν τοῖς βαστάζουσιν, συγκαθαίρειν δὲ μὴ, δι' οὗ παρῆνει μὴδενὶ πρὸς ῥαστώνην ἀλλὰ πρὸς ἀρετὴν συμπράττειν. Θεῶν τ' εἰκόνας ἐν δακτυλίοις μὴ φορεῖν, τοῦτ' ἔστι τὴν περὶ θεῶν δόξαν καὶ λόγον μὴ πρόχειρον μὴδὲ φανερόν ἔχειν μὴδὲ εἰς πολλοὺς προφέρειν. Σπονδάς τε ποιεῖσθαι τοῖς θεοῖς κατὰ τὸ οὖς τῶν ἐκπωμαμάτων· ἐντεῦθεν γὰρ ἠνίττετο τιμᾶν τοὺς θεοὺς καὶ ὑμνεῖν τῇ μουσικῇ· αὕτη γὰρ διὰ ὠτων χωρεῖ. Μὴδ' ἐσθίειν ὅσα

τους νόμους· γιατί αυτοί είναι τα στεφάνια των πόλεων¹⁴⁴.

Νά και μερικά άλλα της ίδιας κατηγορίας: «Μην τρως την καρδιά <σου>», δηλαδή: μη στενοχωρεῖς τον εαυτό σου με θλιβερά πράγματα¹⁴⁵. «Μην κάθεσαι πάνω σε χοίνικα», που σημαίνει: μη ζεις σαν τεμπέλης¹⁴⁶. «Μην κοιτάξεις πίσω (μην υπαναχωρεῖς) όταν είναι να φύγεις για ταξίδι», δηλαδή: μη γαντζώνεσαι σ' αυτή τη ζωή όταν πεθαίνεις¹⁴⁷. «Μη βαδίζεις στις λεωφόρους»: μ' αυτό τους εμπόδιζε να συμβαδίζουν με τις απόψεις της μάζας, και τους παρότρυνε ν' ακολουθούν τη γνώμη των λίγων και μαρφαμένων¹⁴⁸. «Μη δέχεσαι χελιδόνια στο σπίτι σου» που θα πει: μη βάζεις κάτω από τη στέγη σου ανθρώπους φλύαρους, που δεν μπορούν να συγκρατήσουν τη γλώσσα τους¹⁴⁹. «Όσους κουβαλάνε ένα φορτίο, φόρτωνέ τους ακόμη περισσότερο, και μην τους βοηθάς να ξεφορτώσουν»: μ' αυτό τους παρότρυνε να μη γίνονται συνεργοί κανενός στην οκνηρία και τη φυγοπονία, αλλά μόνο στην αρετή¹⁵⁰. «Μη φοράς δακτυλίδια με παραστάσεις θεῶν», δηλαδή: τις σκέψεις και τις απόψεις σου για τους θεούς να μην τις έχεις πρόχειρες, να μην τις φανερώνεις εύκολα και να μην τις εκφράζεις δημοσίως στον πολύ κόσμο¹⁵¹. «Τις σπονδές στους θεούς να τις κάνεις από τη μεριά που είναι το αφτί (η λαβή) των ποτηριών»: μ' αυτό υπαινισσόταν να τιμά κανείς τους θεούς και να τους εξυμνεί με τη μουσική· γιατί αυτή περνάει από τα αφτιά¹⁵².

«Να μην τρως ὅσα δεν είναι σωστό», δηλαδή: τη γέν-

μη θέμις, γένεσιν, αὔξησιν, ἀρχήν, τελευτήν, μηδ' ἐξ ὧν ἡ πρώτη τῶν πάντων ὑπόθεσις γίνεται. **43.** "Ἐλεγε δ' ἀπέχεσθαι τῶν καταθυομένων ὀσφύος καὶ διδύμων καὶ αἰδοίων καὶ μυελοῦ καὶ ποδῶν καὶ κεφαλῆς. Ὑπόθεσιν μὲν γὰρ τὴν ὀσφῦν ἐκάλει, διότι ἐπὶ ταύτῃ ὡς ἐπὶ θεμελίῳ συνίσταται τὰ ζῶα· γένεσιν δὲ τοὺς διδύμους καὶ αἰδοῖα, ἄνευ γὰρ τῆς τούτων ἐνεργείας οὐ γίνεται ζῶον· αὔξησιν δὲ τὸν μυελὸν ἐκάλει, ὅς τοῦ αὔξεσθαι πᾶσιν ζῴοις αἴτιος· ἀρχὴν δὲ τοὺς πόδας, τὴν δὲ κεφαλὴν τελευτήν· ἅπερ τὰς μεγίστας ἡγεμονίας ἔχει τοῦ σώματος. Ἴσα δὲ κύαμων παρήνει ἀπέχεσθαι καθάπερ ἀνθρωπίνων σαρκῶν. **44.** Ἱστοροῦσι δ' αὐτὸν ἀπαγορεύειν τὸ τοιοῦτο ὅτι τῆς πρώτης τῶν ὄλων ἀρχῆς καὶ γενέσεως ταραττομένης καὶ πολλῶν ἅμα συνηνεγμένων καὶ συσπειρομένων καὶ συσσηπομένων ἐν τῇ γῆ κατ' ὀλίγον γένεσις καὶ διάκρισις συνέστη | ζῶων τε ὁμοῦ γεννωμένων καὶ φυτῶν ἀναδιδομένων, τότε δὴ ἀπὸ τῆς αὐτῆς σηπεδόνος ἀνθρώπους συστήναι καὶ κύαμον βλαστῆσαι. Τούτου δὲ φανερά ἐπῆγε τεκμήρια. Εἰ γὰρ τις διατραγῶν κύαμον καὶ τοῖς ὁδοῦσι λεάνας ἐν ἀλέα τῆς τοῦ ἡλίου βολῆς καταθείη πρὸς ὀλίγον, εἴτ'

νησιν, τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν ἀρχήν, τὸ τέλος, καὶ ὅτι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην βάση <στήριξης> γιὰ τὰ πάντα. **43.** Ὡς ἐκ τούτου, συνιστοῦσε ἀπὸ τὰ ζῶα ποὺ θυσιάζονταν νὰ μὴν τρώνε τὴ μέση, τοὺς ὄρχεις καὶ τὰ γεννητικὰ ὄργανα, τὸ μυελό, τὰ πόδια καὶ τὸ κεφάλι. «Βάση» ὀνόμαζε τὴ μέση, γιὰτὶ πάνω σ' αὐτή, σαν σὲ θεμέλιο, στηρίζονται οἱ ζῶντανοὶ οργανισμοί. «Γέννηση» τοὺς ὄρχεις καὶ τὰ γεννητικὰ ὄργανα, γιὰτὶ χωρὶς τὴ δική τους ἐνέργεια κανέναν ζῶντανός οργανισμός δὲν μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ. «Ανάπτυξη» τὸ μυελό, ποὺ εἶναι υπεύθυνος γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ζῶντανῶν οργανισμῶν. «Αρχή» τὰ πόδια, καὶ «τέλος», τὸ κεφάλι, γιὰτὶ κυρίως αὐτὰ τὰ δύο κυβερνοῦν τὸ σῶμα¹⁵³.

Συνιστοῦσε ἐπίσης ν' ἀποφεύγουν καὶ τὰ κοικιά, σαν νὰ εἶναι ἀνθρώπινες σάρκες¹⁵⁴. **44.** Νὰ τι διηγούνται γιὰ νὰ ἐξηγήσουν αὐτὴ τὴν ἀπαγόρευση: στὴν ἀρχή, ἡ πρώτη ὕλη καὶ πηγὴ τῆς γένεσης τῶν πάντων βρισκόταν σὲ ἀναταραχὴ καὶ πολλὰ υλικά, ὅλα μαζί συγκεντρωμένα, σπέρνονταν καὶ σάπιζαν μέσα στὴ γῆ. Ἐτσι, λίγο λίγο ἀρχισε ἡ δημιουργία καὶ ὁ διαχωρισμός τῶν ζῶων ποὺ γεννιούνταν καὶ μαζί τῶν φυτῶν ποὺ ἀναφύονταν. Τότε, λοιπόν, ἀπ' αὐτὴ τὴ σαπισμένη μάζα, δημιουργήθηκαν οἱ ἀνθρώποι καὶ βλάστησαν τὰ κοικιά¹⁵⁵. <Γιὰ τὴν κοινή τους προέλευση> προσκόμιζε ἀποδείξεις ποὺ μιλοῦσαν ἀπὸ μόνες τους: ἀν τραγνήσει κανεῖς ἓνα κοικί, τὸ ἀλέσει με τὰ δόντια του, τὸ ἐκθέσει γιὰ λίγο στὶς ακτίνες τοῦ ἡλίου καὶ, ἀφοῦ ἀπομακρυνθεῖ γιὰ λίγο, ξαναγυρίσει

ἀποστάς ἐπανεέλθοι μετ' οὐ πολύ, εὖροι ἂν ὀδωδύτα ἀνθρώπειου γόνου· εἰ δὲ καὶ ἀνθοῦντος ἐν τῷ βλαστάνειν τοῦ κυάμου λαβῶν τις περκάζοντος τοῦ ἄνθους βραχὺ ἐνθείη ἀγγεῖω κεραμεῶ καὶ ἐπίθημα ἐπιθείς ἐν <τῇ> γῆ κατορύξειεν καὶ ἐνενήκοντα παραφυλάξειεν ἡμέρας μετὰ τὸ κατορυχθῆναι, εἶτα μετὰ ταῦτα ὀρύξας λάβοι καὶ ἀφέλοι τὸ πῶμα, εὖροι ἂν ἀντὶ τοῦ κυάμου ἢ παιδὸς κεφαλὴν συνεστῶσαν ἢ γυναικὸς αἰδοῖον. **45.** Ἀπέχεσθαι δὲ καὶ ἄλλων παρήγει, οἷον μῆτρας τε καὶ τριγλίδος καὶ ἀκαλήφης, σχεδὸν δὲ καὶ τῶν ἄλλων θαλασσιῶν ξυμπάντων. Ἀνέφερον δ' αὐτὸν εἰς τοὺς πρότερον γεγονότας, πρῶτον μὲν Εὐφορβος λέγων γενέσθαι, δεύτερον δ' Αἰθαλίδης, τρίτον Ἐρμότιμος, τέταρτον δὲ Πύρρος, νῦν δὲ Πυθαγόρας. Δι' ὧν ἐδείκνυεν ὡς | ἀθάνατος ἢ ψυχὴ καὶ τοῖς κεκαθαρμένοις εἰς μνήμην τοῦ παλαίου βίου ἀφικνεῖται. **46.** Φιλοσοφίαν δ' ἐφιλοσόφησεν ἧς ὁ σκοπὸς ρύσασθαι καὶ διελευθερῶσαι τῶν τοιοῦτων εἰργμῶν τε καὶ συνδέσμων τὸν κατακεχωρισμένον ἡμῖν νοῦν· οὐ χωρὶς ὑγιᾶς οὐδὲν ἂν τις οὐδ' ἀληθὲς τὸ παράπαν ἐκμάθοι οὐδ' ἂν κατίδοι δι' ἡστινοσοῦν ἐνεργῶν αἰσθήσεως. Νοῦς γὰρ καθ' αὐτὸν «πάνθ' ὀρᾶ καὶ πάντ' ἀκούει, τᾶλλα δὲ κωφὰ καὶ

ὑστερ' ἀπὸ μερικὰ λεπτά, θα το βρει να αναδίδει μυρωδιά ανθρώπινου σπέρματος¹⁵⁶. Ἄν πάλι, ἀπὸ ἑνὰ κουκί που εἶναι στον καιρὸ της βλάστησης και ἀνθίζει, πάρει κανεῖς λίγο ἀπ' τον ἀνθὸ του, μόλις ἀρχίσει να μαυρίζει, τον βάλει σ' ἑνὰ πῆλινο ἀγγεῖο, σφραγίσει το ἀγγεῖο μ' ἑνὰ πῶμα, το χῶσει βαθιὰ στη γη και, ἀφού περιμένει ἐνενήκοντα ἡμέρες μετὰ το θάψιμο στο χῶμα, σκάψει, το βγάλει ἐξω και ἀφαιρέσει το πῶμα, θα βρει ἀντὶ για κουκί να ἔχει σχηματιστεῖ ἢ κεφάλι παιδιοῦ ἢ γυναικειό αἰδοῖο¹⁵⁷.

45. Επίσης, συμβούλευε να ἀποφεύγουν κι ἄλλες τροφές, ὅπως ἡ «μῆτρα», το μπαρμποῦνι, ἡ θαλάσσια ἀνεμώνη, κι ὅλα σχεδὸν τα ὑπόλοιπα θαλασσινά¹⁵⁸.

Ἀναφερόταν δε ἀναγωγικὰ στις προηγούμενες ζωές του, λέγοντας ὅτι τὴν πρώτη φορά γεννήθηκε ὡς Εὐφορβος, τὴν δεύτερη ὡς Αἰθαλίδης, τὴν τρίτη ὡς Ἐρμότιμος, τὴν τέταρτη ὡς Πύρρος και τώρα ὡς Πυθαγόρας¹⁵⁹. Με βάση αὐτὰ τα στοιχεῖα, ἀποδείκνυε ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη κι ὅτι <ἡ ψυχὴ> ὅσων ἔχουν ἐξαχριστεῖ καταφέρει να θυμηθεῖ τὴν παλαιότερη ζωὴ της¹⁶⁰.

46. Ἡ φιλοσοφία που ἀσκήσε¹⁶¹ εἶχε σκοπὸ να λυτρώσει και να ἀπελευθερώσει τελείως ἀπὸ τέτοιου εἶδους δεσμά και συνδέσμους το νοῦ που ἔχει τοποθετηθεῖ ἐντὸς μας¹⁶², ἀφού χωρὶς το νοῦ τίποτε το ἀπολύτως ὑγιᾶς κι ἀληθινό δεν μπορεῖ κανεῖς να μάθει σε βάθος οὔτε και να ἀντιληφθεῖ, ὅποια αἰσθήση και ἀν θέσει σε λειτουργία. Γιατί ο νοῦς ἀπὸ μόνος του «ὅλα τα βλέπει κι ὅλα τα ἀκούει· τα ὑπόλοιπα εἶναι κωφὰ και τυφλά»¹⁶³.

τυφλάν). Καθαρθέντι δὲ τότε δεῖ προσάγειν τι τῶν ὄνησι-
φόρων. Προσῆγε δὲ ταῦτα μηχανὰς ἐπινοῶν, πρῶτον μὲν
παιδαγωγῶν αὐτὸν ἡρέμα πρὸς τὴν τῶν αἰδίων καὶ ὁμο-
φύλων αὐτῶ ἀσωμάτων ἀεὶ κατὰ ταῦτά καὶ ὡσαύτως
ἐχόντων θεάν, ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον προβιβάζων, μὴ συντα-
ραχθεὶς τῇ ἄφνω καὶ ἀθρόως μεταβολῇ ἀποστραφῆ καὶ
ἀπείπη διὰ τὴν τοσαύτην τε καὶ τοσοῦτω χρόνω τροφῆς
κακίαν. **47.** Μαθήμασι τοίνυν καὶ τοῖς ἐν μεταίχμιῳ σω-
μάτων τε καὶ ἀσωμάτων θεωρήμασι [τριχῆ μὲν διαστατὰ
ὡς σώματα, ἄνευ δ' ἀντιτυπίας ὡς ἀσώματα] προεγύμνα-
ζεν κατὰ βραχὺ πρὸς τὰ ὄντως | ὄντα ἀπὸ τῶν μηδέποτε
κατὰ ταῦτά καὶ ὡσαύτως ἐν ταῦτῳ μηδ' ἐφ' ὅσονοῦν
διαμενόντων σωματικῶν τὰ τῆς ψυχῆς ὄμματα μετὰ τε-
χνικῆς ἀγωγῆς εἰς τὴν ἔφεσιν τῶν τροφῶν προσάγων. Δι'
ῶν ἀντείσάγων τὴν τῶν ὄντως ὄντων θεάν μακαρίους ἀ-
πετέλει. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰ μαθήματα γυμνασία εἰς τοῦτο
παρείληπτο. **48.** Ἡ δὲ περὶ τῶν ἀριθμῶν πραγματεία, ὡς

*Κι ὅταν εξαγνιστεῖ, τότε πρέπει κανεῖς να του προσφέ-
ρει κάτι απ' αυτά που <του> είναι ωφέλιμα. Ο Πυθα-
γόρας τα πρόσφερε, επινοώντας διάφορες μεθόδους, μα
πάνω απ' όλα καθοδηγώντας τον με ηρεμία προς τη θέα-
ση των ομοειδῶν του ἄυλων μορφῶν, που υπάρχουν ἀνέ-
καθεν και μένουν πάντοτε ίδιες κι ἀπαράλλαχτες, κι ἀφή-
νοντάς τον να προχωράει σιγά σιγά· γιατί φοβόταν μή-
πως, συγκλονισμένος ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ κι ἀπότομη μετα-
βολή, ἀποστραφεῖ κι εγκαταλείψει τὴν προσπάθεια, συνη-
θισμένος καθὼς ἦταν τόσο καιρό σ' ἓναν τρόπο ζωῆς
τόσο ἄθλιο.*

*47. Ἐτσι, λοιπόν, με τις μαθηματικές επιστήμες και
με τα θεωρήματα, που βρίσκονται στο μεταίχμιο μεταξύ
σωμάτων και ἄυλων πραγμάτων [και είναι μεν τρισδιά-
στατα, ὡς σώματα, ἀλλὰ χωρίς ἀντίσταση, ὡς ἄλλα],
προπονοῦσε προοδευτικὰ το νοῦ για τὴ θέαση τῶν ὄντων
που υπάρχουν πραγματικὰ. Κι οδηγούσε μεθοδικὰ και με
τέχνη τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ἀπὸ τις υλικές μορφές (που δεν
μένουν ποτέ, οὔτε για λίγο, ίδιες με τον εαυτό τους και
σταθερές στο ἴδιο μέρος), στην ἐπιδίωξη τῆς <πραγμα-
τικῆς, δηλαδή τῆς πνευματικῆς> τροφῆς <του νοῦ>.
Μ' αὐτὸν τον τρόπο, εισάγοντας τὴ θέαση τῶν ὄντων που
υπάρχουν πραγματικὰ <ἀντί γι' αὐτὴ τῆς υλικῆς πραγ-
ματικότητος> ἔκανε τους ἀνθρώπους ευτυχισμένους. Νά
λοιπόν ποιο σκοπὸ ἐξυπηρετούσε ἡ ἐξάσκηση στις μαθη-
ματικές επιστήμες, που εἶχαν μάθει απ' αὐτόν¹⁶⁴.*

48. Ὅσο για τὴ μελέτη τῶν ἀριθμῶν¹⁶⁵, αὐτὴ, ὅπως

ἄλλοι τέ φασιν καὶ Μοδέρατος ὁ ἐκ Γαδείρων πάνυ συνετώς ἐν δέκα βιβλίοις συναγαγῶν τὸ ἀρέσκον τοῖς ἀνδράσι, διὰ τοῦτο ἐσπουδάσθη. Μὴ δυνάμενοι γάρ, φησί, τὰ πρῶτα εἶδη καὶ τὰς πρώτας ἀρχὰς σαφῶς τῷ λόγῳ παραδοῦναι διὰ τε τὸ δυσπερινόητον αὐτῶν καὶ δυσέξοιστον, παρεγένοντο ἐπὶ τοὺς ἀριθμοὺς εὐσήμου διδασκαλίας χάριν μιμησάμενοι τοὺς γεωμέτρους καὶ τοὺς γραμματιστάς. Ὡς γὰρ οὗτοι, τὰς δυνάμεις τῶν στοιχείων καὶ αὐτὰ ταῦτα βουλόμενοι παραδοῦναι, παρεγένοντο ἐπὶ τοὺς χαρακτῆρας, τούτους λέγοντες ὡς πρὸς τὴν πρώτην διδασκαλίαν στοιχεῖα εἶναι, ὕστερον μὲντοι διδάσκουσιν ὅτι οὐχ οὗτοι στοιχεῖα εἰσιν οἱ χαρακτῆρες, ἀλλὰ διὰ τούτων ἔννοια γίνεται τῶν πρὸς ἀλήθειαν στοιχείων 49. καὶ οἱ γεωμέτραι μὴ ἰσχύοντες τὰ σωματοειδῆ λόγῳ παραστήσαι παραγίνονται | ἐπὶ τὰς διαγραφὰς τῶν σχημάτων, λέγοντες εἶναι τρίγωνον τόδε, οὐ τοῦτο βουλόμενοι τρίγωνον εἶναι τὸ ὑπὸ τὴν ὄψιν ὑποπίπτον, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο, καὶ διὰ τούτου τὴν ἔννοιαν τοῦ τριγώνου παριστᾶσι. Καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων οὖν λόγων καὶ εἰδῶν τὸ αὐτὸ ἐποίησαν οἱ

παραδίδεται ἀπὸ πολλῆς πηγῆς, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τον **Μοδέρατο ἀπὸ τα Γάδαιρα**¹⁶⁶ (ο οποίος συγκέντρωσε σε δέκα βιβλία¹⁶⁷, με περισσὴ ἐπιστημοσύνη, τις πιο σημαντικές διδασκαλίες των Πυθαγορείων¹⁶⁸), εἶχε γίνει ἀντικείμενο συστηματικῆς ἐρευνας για τον ἐξῆς λόγο: ἀδυνατώντας να μεταδώσουν με σαφήνεια τις πρώτες μορφές και τις πρώτες αρχές μέσω του λόγου, μια και εἶναι δύσκολο να τις κατανοήσει και να τις εκφράσει κανείς¹⁶⁹, κατέφυγαν στους ἀριθμούς, προκειμένου να γίνει η διδασκαλία τους πιο σαφῆς και κατανοητή¹⁷⁰, μιμούμενοι ως προς αὐτὸ τοὺς δασκάλους γεωμετρίας και γραμματικῆς.

Γιατί ἔτσι και <οὶ δάσκαλοι τῆς γραμματικῆς>, ὅτιν ἠθέλαν να διδάξουν τις ἀξίες των στοιχείων τῆς γλώσσας και αὐτὰ τα ἴδια τα στοιχεῖα, κατέφυγαν στα γράμματα τῆς ἀλφαβήτου, λέγοντας σ' ἓνα πρῶτο στάδιο τῆς διδασκαλίας ὅτι αὐτὰ εἶναι τα βασικά στοιχεῖα. Στὴ συνέχεια ὁμως ἐξηγοῦσαν ὅτι δεν εἶναι τα ἴδια τα γράμματα τα πρῶτα στοιχεῖα, παρά μόνο ἓνα μέσο για να σχηματίσει κανείς μια εἰκόνα των πραγματικῶν στοιχείων.

49. Το ἴδιο και οά γεωμέτρεις: μια και δεν μποροῦν να παραστήσουν με το λόγο τα σώματα που ἔχουν ὄγκο, καταφεύγουν στην ἀπεικόνιση με σχήματα, και ὅταν λένε «αὐτὸ ἐδῶ εἶναι τρίγωνο», δεν θέλουν να ἐννοήσουμε ως τρίγωνο το σχῆμα που ὑποπίπτει στην ὄρασή μας, ἀλλὰ αὐτὸ που παριστάνει και με το σχῆμα ἀναπαριστοῦν τὴν ἔννοια του τριγώνου.

Το ἴδιο λοιπόν ἔκαναν και οά Πυθαγόρειοι για τους

Πυθαγόρειοι, μὴ ἰσχύοντες λόγῳ παραδιδόναι τὰ ἀσώματα εἶδη καὶ τὰς πρώτας ἀρχάς, παρεγένοντο ἐπὶ τὴν διὰ τῶν ἀριθμῶν δῆλωσιν. Καὶ οὕτως τὸν μὲν τῆς ἐνότητος λόγον καὶ τὸν τῆς ταυτότητος καὶ ἰσότητος καὶ τὸ αἴτιον τῆς συμπνοίας καὶ τῆς συμπαθείας τῶν ὄλων καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ κατὰ ταῦτὰ καὶ ὠσαύτως ἔχοντος ἕν προσηγόρευσαν· καὶ γὰρ τὸ ἐν τοῖς κατὰ μέρος ἕν τοιοῦτον ὑπάρχει ἡνωμένον τοῖς μέρεσιν καὶ σύμπνουν κατὰ μετουσίαν τοῦ πρώτου αἰτίου. **50.** Τὸν δὲ τῆς ἐτερότητος καὶ ἀνισότητος καὶ παντὸς τοῦ μεριστοῦ καὶ ἐν μεταβολῇ καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντος δυοειδῆ λόγον καὶ δυάδα προσηγόρευσαν· τοιαύτη γὰρ κὰν τοῖς κατὰ μέρος ἢ τῶν δύο φύσις. Καὶ οὗτοι οἱ λόγοι οὐ κατὰ τούτους μὲν εἰσὶ κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς οὐκέτι, ἀλλ' ἔστιν ἰδεῖν καὶ τοὺς ἄλλους φιλοσόφους δυνάμεις τινὰς ἀπολιπόντας ἐνοποιοῦς καὶ διακρατητικὰς τῶν ὄλων οὔσας, καὶ εἰσὶ τινες καὶ παρ' ἐκείνοις λόγοι ἰσότητος καὶ ἀνομοιότητος καὶ ἐτερότητος. Τούτους οὖν τοὺς λόγους εὐσήμου χάριν διὰ δασκαλίας τῶ τοῦ ἐνὸς ὀνόματι προσαγορεύουσιν καὶ τῶ τῆς δυάδος· οὐ δια-

βασικούς «λόγους» καὶ τις πρώτες μορφές· καθὼς δεν μπορούσαν νὰ αποδώσουν λεκτικὰ τις ἄυλες μορφές καὶ τις πρώτες αρχές, κατέφυγαν στὴν ἀπόδοσή τους μέσω των ἀριθμῶν¹⁷¹.

Ἔτσι τὸ «λόγο» τῆς ἐνότητος, τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἰσότητος, τὸ αἴτιο τῆς συμφωνίας των ὄλων, τῆς κοσμικῆς «συμπάθειας» καὶ τῆς διατήρησης αὐτοῦ που μένει πάντοτε ἴδιο κι ἀπαράλλαχτο, τὸν ὀνόμασαν «ἐνα». Γιατί, πράγματι, τὸ «ἐνα» που ὑπάρχει στα ἐπιμέρους εἶναι τέτοιου εἴδους, ἐνωμένο δηλαδὴ με τὰ μέρη του συνόλου καὶ σε σύμπνοια μ' αὐτά, ἐπειδὴ ακριβῶς μετέχει στὸ πρώτο αἴτιο.

50. Ὅσο γιὰ τὸ «λόγο» τῆς ἐτερότητος καὶ τῆς ἀνισότητος, τὸ «λόγο» κάθε διαιρετοῦ πράγματος, που ὑπόκειται σε συνεχὴ μεταβολή¹⁷² καὶ ἀλλάζει διαρκῶς μορφές, τὸν ὀνόμασαν «δυαδικό» καὶ δυάδα. Γιατί ἐτσι ἐκδηλώνεται καὶ στα ἐπιμέρους ἡ φύση του «δύο».

Αὐτοὶ οἱ δύο «λόγοι» δεν μπορούμε νὰ πούμε ὅτι ἰσχύουν γιὰ τους Πυθαγορείους, ἐνῶ γιὰ τους ὑπόλοιπους <φιλοσόφους> δεν ὑπάρχουν. Αντίθετα, ὅπως μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς, καὶ οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι ἔχουν ἀναφερθεῖ σε δυνάμεις ἐνοποιητικὲς καὶ σταθεροποιητικὲς του σύμπαντος, κι ἔχουν κι αὐτοὶ «λόγους» ἰσότητος καὶ ἀνομοιότητος καὶ ἐτερότητος. Σ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς «λόγους» ἔχουν δώσει τὸ ὄνομα τῆς μονάδας καὶ τῆς δυάδας, γιὰ νὰ κάνουν τὴ διδασκαλία τους πιο σαφὴ καὶ κατανοητὴ· γιὰτί δεν ἔχει καμία διαφορὰ

φέρει δέ γε τοῖς αὐτοῖς ἢ δυοειδές ἢ ἀνισοειδές εἶπεῖν ἢ ἑτεροειδές. **51.** Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν ὁ αὐτὸς λόγος· πᾶς γὰρ κατὰ τινων δυνάμεων τέτακται. Πάλιν γὰρ ἔστι τι ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἔχον ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τελευτὴν. Κατὰ τοῦ τοιούτου εἶδους καὶ κατὰ τῆς τοιαύτης φύσεως τὸν τρία ἀριθμὸν κατηγόρησαν. Διὸ καὶ πᾶν τὸ μεσότητι προσκεχρημένον τριοειδές εἶναι φασιν. [Οὕτως δὲ καὶ πᾶν τὸ τέλειον προσηγόρευσαν.] Καὶ εἴ τί ἐστι τέλειον, τοῦτό φασιν ἐκείνη τῇ ἀρχῇ προσκεχρησθαι καὶ κατ' ἐκείνην κεκοσμησθαι. Ἦν ἄλλως μὴ δυνάμενοι ὀνομάσαι τῷ τῆς τριάδος ὀνόματι ἐπ' αὐτῆς ἐχρήσαντο· καὶ εἰς ἔννοιαν αὐτῆς βουλόμενοι εἰσαγαγεῖν ἡμᾶς διὰ τοῦ εἶδους τούτου ταύτη εἰσήγαγον. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δ' ἀριθμῶν ὁ αὐτὸς λόγος. Οὗτοι οὖν οἱ λόγοι καθ' οὓς οἱ ῥηθέντες ἀριθμοὶ ἐτάγησαν. **52.** Καὶ οἱ ἐξῆς περιέχονται ὑπὸ μιᾶς τινος ιδέας καὶ δυνάμεως· ταύτην δὲ δεκάδα οἶον δεχάδα προσηγόρευσαν. Διὸ καὶ τέλειον ἀριθμὸν τὸν δέκα εἶναι λέγουσιν, μᾶλλον δὲ τελειότατον ἀπάντων, πᾶσαν διαφορὰν ἀριθμοῦ καὶ πᾶν εἶδος λόγου καὶ ἀναλογίαν ἐν ἑαυτῷ περιειληφότα. Εἰ γὰρ ἡ τοῦ παντὸς φύσις

γι' αὐτούς να πει κανεῖς «δυναδικό», «άνισο» ἢ «διαφορετικὸ εἶδος»¹⁷³.

51. Με τον ἴδιο τρόπο αρθρώνεται ο λόγος και για τους ἄλλους αριθμούς· γιατί κάθε αριθμὸς εἶναι προορισμένος για να δηλώνει κάποιες δυνάμεις. Ἐτσι, καθὼς υπάρχει πάλι στη φύση των πραγμάτων κάτι που ἔχει αρχή, μέση και τέλος, γι' αὐτή τη μορφή και γι' αὐτή τη «φύση» ὄρισαν τον αριθμὸ «τρία». Γι' αὐτὸ και ὅ,τι ἐπιδέχεται μία «μεσότητα» λένε πως ἔχει τριαδική δομή. [Ἐτσι ἄλλωστε ἀποκάλεσαν και καθετὶ το τέλειο.] Κι αν κάτι εἶναι τέλειο, λένε ὅτι σ' αὐτὸ ἔχει εφαρμοστεί αὐτή η ἀρχή κι ὅτι η διάμρφωσή του ἔχει γίνεῖ σύμφωνα μ' αὐτή. Μη μπορώντας να την ονομάσουν διαφορετικά, χρησιμοποίησαν για να τη δηλώσουν το ὄνομα «τριάδα». Και θέλοντας να μας εἰσαγάγουν στην ἀντίστοιχη ἔννοια, το ἔκαναν χρησιμοποιώντας τη μορφή της τριάδας¹⁷⁴.

Με τον ἴδιο τρόπο γίνεται λόγος και για τους ὑπόλοιπους αριθμούς.

Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ «λόγοι» σύμφωνα με τους οποίους ορίστηκαν οἱ ἀριθμοὶ που προαναφέραμε.

52. Ὅσο για τους ἐπόμενους ἀριθμούς, αὐτοὺς τους περιέχει μία μόνο ιδέα και δύναμη, που την ονόμασαν δεκάδα, δηλαδή «δεχάδα» (= υποδοχή). Γι' αὐτὸ και υποστηρίζουν πως το δέκα εἶναι τέλειος ἀριθμὸς, ἢ, καλύτερα, ο τελειότερος ἀπ' ὅλους, ἐπειδὴ περιλαμβάνει μέσα του κάθε διαφορὰ ἀριθμοῦ και κάθε εἶδος «λόγου» και ἀναλογίας¹⁷⁵.

κατ' ἀριθμῶν λόγους τε καὶ ἀναλογίας περατοῦται καὶ πᾶν τὸ γεννώμενον καὶ αὐξανόμενον καὶ τελειοῦ | μενον κατ' ἀριθμῶν λόγους διεξάγει, πάντα δὲ λόγον καὶ πᾶσαν ἀναλογίαν καὶ πᾶν εἶδος ἀριθμοῦ περιέχει ἢ δεκάς, πῶς οὐκ ἂν τέλειος [ὁ δέκα] ἀριθμὸς λέγοιτο αὕτη; **53.** Ἡ μὲν δὴ περὶ τῶν ἀριθμῶν πραγματεία τοιαύτη τοῖς Πυθαγορείοις. Καὶ διὰ ταύτην πρωτίστην οὖσαν τὴν φιλοσοφίαν ταύτην συνέβη σβεσθῆναι, πρῶτον μὲν διὰ τὸ αἰνιγματῶδες, ἔπειτα διὰ τὸ καὶ τὰ γεγραμμένα δωριστὶ γεγράφθαι, ἐχούσης τι καὶ ἀσαφὲς τῆς διαλέκτου, καὶ μὴν διὰ τοῦτο ὑπονοεῖσθαι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς ἀνιστορούμενα δόγματα ὡς νόθα καὶ παρηκουσμένα τῷ μὴ ἄντικρυς Πυθαγορικούς εἶναι τοὺς ἐκφέροντας ταῦτα. Πρὸς δὲ τούτοις τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη Σπεύσιππὸν τε καὶ Ἀριστόξενον καὶ Ξενοκράτη, ὡς φασιν οἱ Πυθαγόρειοι, τὰ μὲν κάρπιμα σφετερίσασθαι διὰ βραχείας ἐπισκευῆς, τὰ δ' ἐπιτόλαια καὶ ἐλαφρὰ καὶ ὅσα πρὸς ἀνασκευὴν καὶ χλευασμὸν τοῦ διδασκαλείου ὑπὸ τῶν βασιάνως ὕστερον συκοφαντούντων προβάλλεται συναγαγεῖν καὶ ὡς ἴδια τῆς αἰρέσεως καταχωρίσαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀπέβη ὕστερον.

Γιατί, αν η φύση του σύμπαντος περατώνεται σύμφωνα με αριθμητικούς «λόγους» και αναλογίες κι αν καθετί που γεννιέται, αναπτύσσεται και ολοκληρώνεται κυβερνάται από αριθμητικούς «λόγους»¹⁷⁶, κι αν από την άλλη η δεκάδα εμπεριέχει κάθε «λόγο» και αναλογία και κάθε μορφή αριθμού, πώς να μην αποκαλέσει κανείς τη δεκάδα τέλειο αριθμό;

53. Αυτή ήταν λοιπόν, σε γενικές γραμμές, η θεωρία των Πυθαγορείων για τους αριθμούς¹⁷⁷.

Κι εξαιτίας της έσβησε αυτή η φιλοσοφία, που ήταν η πρώτη απ' όλες¹⁷⁸. Καταρχήν, λόγω της αινιγματικής της δήλωσης¹⁷⁹. Έπειτα, γιατί τα συγγράμματα ήταν γραμμένα σε δωρική διάλεκτο, που είναι κάπως ασαφής¹⁸⁰. Γι' αυτό, άλλωστε¹⁸¹, και οι θεωρίες που ήταν διατυπωμένες σ' αυτή κινούσαν την υποψία ότι δεν ήταν αυθεντικές κι ότι είχαν παρανοηθεί¹⁸², επειδή τάχα δεν ήταν ακραιφνώς Πυθαγόρειοι αυτοί που τις εξέφεραν.

Επιπλέον, κατά τους ισχυρισμούς των ίδιων των Πυθαγορείων, ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης, καθώς επίσης και ο Σπεύσιππος, ο Αριστόξενος και ο Ξενοκράτης, παρουσίασαν ως δικές τους τις πιο γόνιμες ιδέες του πυθαγορισμού, επιφέροντας <μόνο> μερικές διορθώσεις (διασκευάζοντάς τες λίγο). Αντίθετα, τα επιτόλαια και τα απλοϊκά, και όσα προέβαλλαν αργότερα οι φθονεροί συκοφάντες της σχολής για να τη διαβάλουν και να τη γελοιοποιήσουν, τα συγκέντρωσαν και τα καταχώρισαν ως κατεξοχήν δικό της έργο¹⁸³. Αυτά όμως συνέβησαν αργότερα¹⁸⁴.

54. Πυθαγόρας δ' ἄχρι πολλοῦ κατὰ τὴν Ἰταλίαν οὕτως ἐθαυμάζετο αὐτός τε καὶ οἱ συνόντες αὐτῷ ἑταῖροι ὥστε καὶ τὰς πολιτείας τοῖς ἀπ' αὐτοῦ ἐπιτρέπουν τὰς πόλεις. Ὅψέ δέ ποτε ἐφθονήθησαν, καὶ συνέστη κατ' αὐτῶν ἐπιβουλὴ τοιάδε τις. Κύλων ἀνὴρ κροτωνιάτης, κατὰ μὲν τὸ γένος καὶ δόξαν προ | γονικὴν καὶ βίου περιουσίαν πάντας ὑπερβάλλων τοὺς πολίτας, χαλεπὸς δ' ἄλλως καὶ βίαιος καὶ τυραννικός, τῇ τε τῶν φίλων περιβολῇ καὶ τῇ τοῦ πλούτου δυνάμει πρὸς ἰσχὺν ἀδικημάτων χρώμενος, οὗτος τῶν τ' ἄλλων ἀπάντων ἃ ἐδόκει καλὰ ἑαυτὸν ἡξίου, ἡγεῖτο δὲ καὶ τῆς Πυθαγόρου φιλοσοφίας ἀξιότατον εἶναι μετασχεῖν. Πρόσεισι τῷ Πυθαγόρᾳ ἑαυτὸν ἐπαινῶν καὶ βουλόμενος συνεῖναι αὐτῷ. Ὁ δ' εὐθύς φυσιογνωμονήσας τὸν ἄνδρα καὶ ὅποιος ἦν συνιδῶν ἐκ τῶν σημείων ἃ διὰ τοῦ σώματος ἐθήρα [τῶν προσιόντων], ἀπιέναι ἐκέλευεν καὶ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν. Τοῦτο τὸν Κύλωνα οὐ μετρίως ἐλύπησεν ὥσπερ ὑβρισμένον καὶ τὰ ἄλλα χαλεπὸν ὄντα καὶ ὀργῆς ἀκρατῆ. **55.** Συναγαγὼν οὖν τοὺς φίλους διέβαλλε τὸν Πυθαγόραν καὶ παρεσκευάζεν ὡς ἐπιβουλεύσων αὐτῷ τε καὶ τοῖς γνωρίμοις. Τούντεῦθεν δ' οἱ μὲν φασὶ τῶν

54. Γιατί για χρόνια μέσα στην Ιταλία τόσο ο ίδιος ο Πυθαγόρας όσο και ο στενός κύκλος των μαθητῶν του προκαλοῦσαν τόσο πολύ το θαυμασμό, ὥστε οι πόλεις τοὺς ἐμπιστευόνταν τη διοίκησή τους¹⁸⁵.

Κάποια στιγμή ὁμως ἄρχισαν να τους φθονοῦν και πλέχτηκε εναντίον τους η ακόλουθη συνωμοσία¹⁸⁶: Ἐνας πολίτης του Κρότωνα, ο Κύλωνας, που ξεπερνούσε ὅλους τους συμπολίτες του στην καταγωγή, στην προγονικὴ δόξα και στην περιουσία, μα κατὰ τα ἄλλα ἦταν χαρακτηῖρας δύστροπος, βίαιος και τυραννικός και χρησιμοποιούσε την κάλυψη των φίλων του και τη δύναμη του πλούτου του για να επιβάλλει τις αδικίες του, αὐτός <λοιπὸν ο ἄνθρωπος> πίστευε για τον εαυτό του ὅτι ἀξίζε ὅλα τα καλά, και, κυρίως, ὅτι ἦταν ο πιο ἀξίος ἀπ' ὅλους για να μυηθεῖ στη φιλοσοφία του Πυθαγόρα. Πῆγε λοιπὸν και βρήκε τον Πυθαγόρα αυτο-επαινούμενος και εκδήλωσε την επιθυμία να γίνει μαθητῆς του. Εκείνος, ὁμως, ἀμέσως, μόλις ἐξέτασε τη φυσιογνωμία του, κατάλαβε τι εἶδους ἄνθρωπος ἦταν, κρίνοντας με βάση τα σημάδια που ἀναζητούσε συνήθως στο σώμα¹⁸⁷. Του εἶπε λοιπὸν να φύγει και να γυρίσει στις δουλειές του. Αυτό στενοχώρησε πάρα πολύ τον Κύλωνα και το θεώρησε προσβολή — εἶχε ἄλλωστε κακό χαρακτήρα και δεν ἤξερε να συγκρατεῖ το θυμὸ του.

55. Μάζεψε λοιπὸν τους φίλους του και ἄρχισε να διαβάλλει τον Πυθαγόρα και να ετοιμάζει συνωμοσία εναντίον του ἰδίου και των μαθητῶν του. Από δω και πέρα <οι ἀπόψεις διχάζονται>: Ἄλλοι λένε πως, ενώ οι σύ-

ἐταίρων τοῦ Πυθαγόρου συνηγμένων ἐν τῇ Μίλωνος οἰκίᾳ τοῦ ἀθλητοῦ παρὰ τὴν Πυθαγόρου ἀποδημίαν (ὡς γὰρ Φερεκύδη τὸν Σύριον αὐτοῦ διδάσκαλον γενόμενον εἰς Δῆλον πεπόμενον νοσοκομῆσων τε αὐτὸν περιπετῆ γενόμενον τῷ ἱστορουμένῳ [τῷ] τῆς φθειριάσεως πάθει καὶ κηδεύσων), πάντας πανταχῆ ἐνέπρησαν αὐτοῦ τε καὶ | κατέλευσαν, δύο ἐκφυγόντων ἐκ τῆς πυρᾶς, Ἀρχίππου τε καὶ Λύσιδος, ὡς φησι Νεάνθης· ὧν ὁ Λῦσις ἐν Ἑλλάδι ὤκησεν καὶ Θήβας ἐπέκησεν Ἐπαμεινώνδα τε συγγέγονεν, οὗ καὶ διδάσκαλος γέγονεν. **56.** Δικαίαρχος δὲ καὶ οἱ ἀκριβέστεροι καὶ τὸν Πυθαγόραν φασὶν παρεῖναι τῇ ἐπιβουλῇ· Φερεκύδην γὰρ πρὸ τῆς ἐκ Σάμου ἀπάρσεως τελευτῆσαι. Τῶν δ' ἐταίρων ἀθροῦς μὲν τετραράκοντα ἐν οἰκίᾳ τινὸς συνεδρεύοντας ληφθῆναι, τοὺς δὲ πολλοὺς σποράδην κατὰ τὴν πόλιν ὡς ἔτυχον ἕκαστοι διαφθαρῆναι. Πυθαγόραν δὲ κρατουμένων τῶν φίλων τὸ μὲν πρῶτον εἰς Καυλωνίαν τὸν ὄρμον σωθῆναι, ἐκεῖθεν δὲ πάλιν ἐς Λοκρούς. Πυθομένους δὲ τοὺς Λοκρούς τῶν γερόντων τινὰς

ντροφοὶ τοῦ Πυθαγόρα ἦταν συγκεντρωμένοι στο σπίτι τοῦ Μίλιωνα τοῦ ἀθλητῆ¹⁸⁸, κι ἐνῶ ὁ Πυθαγόρας ἔλειπε <σε ταξίδι> —εἶχε πάει στη Δῆλο για να περιθάλψει τον παλιό του δάσκαλο, τον Φερεκύδη ἀπὸ τη Σύρο, που εἶχε προσβληθεῖ ἀπὸ την περιβόητη νόσο της φθειριάσης, και για να τον κηδέψει¹⁸⁹—, <οι εχθροὶ τους> ἔβαλαν φωτιά σ' ὄλο το σπίτι και τους ἔκαψαν ὅλους επιτόπου και <ὄσους πήγαν να διαφύγουν,> τους λιθοβόλησαν. Δύο μόνο γλίτωσαν ἀπὸ την πυρκαγιά, ὁ Ἀρχίππος και ὁ Λῦσις, ὅπως αναφέρει ὁ Νεάνθης. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Λῦσις πήγε να μείνει στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκε ως μέτοικος στη Θήβα, ὅπου συναναστράφηκε με τον Ἐπαμεινώνδα· ἐγινε μάλιστα και δάσκαλός του¹⁹⁰.

56. Ὁ Δικαίαρχος, ὁμως, και οἱ πιο ἀκριβεῖς <ιστορικοὶ> ἀναφέρουν ὅτι ἦταν και ὁ Πυθαγόρας παρών κατὰ την επίθεση, μια και ὁ Φερεκύδης εἶχε πεθάνει πριν ἀπὸ την ἀναχώρηση <τοῦ Πυθαγόρα> ἀπὸ τη Σάμο¹⁹¹. Ἀπὸ τους συντρόφους του, σαράντα συνελήφθησαν ὅλοι μαζί μεμιάς την ὥρα που συνεδρίαζαν στο σπίτι κάποιου, οἱ πιο πολλοὶ ὁμως θανατώθηκαν <χωριστά>, ἄλλος ἐδῶ κι ἄλλος ἐκεῖ, ὅπου ἔτυχε <να βρίσκεται ὁ καθένας> στην πόλη.

Καθὼς λοιπὸν οἱ φίλοι του εἶχαν καταβληθεῖ <ἀπὸ τους εχθροὺς τους>, ὁ Πυθαγόρας, για να σωθεῖ, κατέφυγε σε πρώτη φάση στον ὄρμον της Καυλωνίας¹⁹² και ἀπὸ κει <πήγε> στους Λοκρούς. Μόλις οἱ κάτοικοι της πόλης ἔμαθαν <για την ἀφιξή του>, ἔστειλαν μερικούς ἀπὸ τη

ἐπὶ τὰ τῆς χώρας ὄρια ἀποστεῖλαι. Τούτους δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπαντήσαντας εἰπεῖν «ἡμεῖς, ὦ Πυθαγόρα, σοφὸν μὲν ἄνδρα σε καὶ δεινὸν ἀκούομεν· ἀλλ' ἐπεὶ τοῖς ἰδίους νόμοις οὐθὲν ἔχομεν ἐγκαλεῖν, αὐτοὶ μὲν ἐπὶ τῶν ὑπαρχόντων πειρασόμεθα μένειν· σὺ δ' ἐτέρωθί που βιάδιζε λαβῶν παρ' ἡμῶν εἴ του κεχρημένος τῶν ἀναγκαίων τυγχάνεις». Ἐπεὶ δ' ἀπὸ τῆς τῶν Λοκρῶν πόλεως τὸν εἰρημένον ἀπηλλάγη τρόπον, εἰς Τάραντα πλεῦσαι· πάλιν δὲ κάκει παραπλήσια παθόντα τοῖς | περὶ Κρότωνα εἰς Μεταπόντιον ἔλθειν. Πανταχοῦ γὰρ ἐγένοντο μεγάλαι στάσεις, ἃς ἔτι καὶ νῦν οἱ περὶ τοὺς τόπους μνημονεύουσί τε καὶ διηγοῦνται, τὰς ἐπὶ τῶν Πυθαγορείων καλοῦντες. [Πυθαγόρειοι δ' ἐκλήθησαν ἢ σύστασις ἅπασα ἢ συνακολουθήσασα αὐτῶν.] 57. Ἐν δὲ τῇ περὶ Μεταπόντιον καὶ Πυθαγόραν αὐτὸν λέγουσι τελευτῆσαι καταφυγόντα ἐπὶ τὸ Μουσῶν ἱερόν, σπάνει τῶν ἀναγκαίων τεσσαράκοντα ἡμέρας διαμείναντα. Οἱ δὲ φασιν ὅτι τοῦ πυρὸς νεμομένου τὴν οἴκησιν ἐν ᾗ συνειλεγμένοι ἐτύγχανον, θέντας αὐτοὺς εἰς τὸ πῦρ τοὺς ἐταίρους δίοδον παρέχειν τῷ διδασκάλῳ γεφυρώσαντας τὸ πῦρ τοῖς σφετέροις σώμασι. Διεκπεσόντα δ'

γερουσία στα σύνορα τῆς χώρας. Αὐτοί, ὅταν τον συνάντησαν, του εἶπαν: «Ακούμε για σένα, Πυθαγόρα, ὅτι εἶσαι σοφός και ἀξιὸς ἄνθρωπος. Αλλά μια κι εμεῖς δεν βρίσκουμε κανένα ψεγάδι στη νομοθεσία μας, θα προσπαθήσουμε να παραμείνουμε σταθεροί στους νόμους που ἔχουμε. Ὅσο για σένα, πάρε ἀπὸ μας ὅ,τι ἀναγκαῖα χρειαστεῖς και πῆγαινε κάπου αλλοῦ»¹⁹³.

Ἐτσι λοιπὸν <ο Πυθαγόρας> εγκατέλειψε την πόλη των Λοκρῶν με τον τρόπο που εἶπαμε κι ἔφυγε με πλοίο για τον Τάραντα¹⁹⁴. Κι ἐκεῖ ὁμως υπέστη δεινὰ παρόμοια <μ' αὐτὰ που εἶχε πάθει> στα γεγονότα του Κρότωνα, κι ἔτσι ἦρθε στο Μεταπόντιο. Κι αὐτό, γιατί ξέσπασαν παντοῦ μεγάλες ἐξεγέρσεις, που οἱ ντόπιοι τις θυμούνται και τις διηγούνται ἀκόμα και σήμερα, κάνοντας λόγο για τις «ἐξεγέρσεις τῆς εποχῆς των Πυθαγορείων»¹⁹⁵. [Γιατί «Πυθαγόρειους» ονόμασαν ὅλη την ομάδα που εἶχε ἀκολουθήσει τον Πυθαγόρα.]

57. Στην περιοχή του Μεταπόντιου λένε ὅτι πέθανε και ο ἴδιος ο Πυθαγόρας: εἶχε καταφύγει στο ἱερό των Μουσῶν και παρέμεινε ἐκεῖ σαράντα μέρες, στερούμενος ὅλα τα ἀπαραίτητα¹⁹⁶.

Ἄλλοι πάλι ἀφηγοῦνται ὅτι, ἐνῶ η φωτιά κατέτρωγε το σπίτι ὅπου ἔτυχε να εἶναι συγκεντρωμένοι, ρίχτηκαν στη φωτιά οἱ μαθητές του για ν' ανοίξουν πέρασμα στο δάσκαλο, σχηματίζοντας γέφυρα πάνω ἀπὸ τη φωτιά με τα ἴδια τα σώματά τους. Ἐτσι ο Πυθαγόρας <κατάφερε να> περάσει <σῶος> μέσα ἀπὸ τις φλόγες· ὅταν ὁμως

ἐκ τοῦ πυρός τὸν Πυθαγόραν διὰ τὴν ἐρημίαν τῶν συνήθων ἀθυμήσαντα ἑαυτὸν τοῦ βίου ἐξαγαγεῖν. Τῆς δὲ συμφορᾶς οὕτως κατασχούσης τοὺς ἄνδρας συνεξέλειπεν καὶ ἡ ἐπιστήμη ἄρρητος ἐν τοῖς στήθεσι διαφυλαχθεῖσα ἄχρι τότε, μόνων τῶν δυσσυνέτων παρὰ τοῖς ἔξω διαμνημονευομένων. Οὔτε γὰρ αὐτοῦ Πυθαγόρου σύγγραμμα ἦν, οἷ τ' ἐκφυγόντες Λῦσις τε καὶ Ἄρχιππος καὶ ὅσοι ἀποδημοῦντες ἐτύγχανον, ὀλίγα διέσωσαν ζώπυρα τῆς φιλοσοφίας ἀμυδρά τε καὶ δυσθήρατα. **58.** Μονωθέντες γὰρ καὶ ἐπὶ τῶ συμβάντι ἀθυμήσαντες διεσπάρησαν ἄλλος ἄλλαχοῦ, τὴν πρὸς ἀνθρώπους κοινωνίαν ἀποστραφέντες, διευλαβούμενοί τε μὴ παντελῶς ἐξ ἀνθρώπων ἀπόληται τὸ φιλοσοφίας ὄνομα καὶ θεοῖς αὐτοῖς διὰ τοῦτο ἀπεχθάνονται, ὑπομνήματα κεφαλαιώδη συνταξάμενοι τὰ τε τῶν πρεσβυτέρων συγγράμματα καὶ ὧν διεμémνητο συναγαγόντες κατέλιπεν ἕκαστος οὐπὲρ ἐτύγχανε τελευτῶν, ἐπισκήψαντες υἱοῖς ἢ θυγατράσιν ἢ γυναιξὶ μηδενὶ δοῦναι τῶν ἐκτὸς τῆς οἰκίας· αἱ δὲ μέχρι πολλοῦ χρόνου τοῦτο διετήρησαν ἐκ διαδοχῆς τὴν αὐτὴν ἐντολὴν διαγγέλλουσαι τοῖς

εἶδε ὅτι ὅλοι οἱ σύντροφοί του εἶχαν χαθεῖ, ἀπελπίσθηκε καὶ αυτοκτόνησε¹⁹⁷.

Ἔτσι ξαφνικά που τους χτύπησε ἡ συμφορὰ, μαζί με τους ἀνθρώπους αὐτοὺς χάθηκε καὶ ἡ γνώση τους, που τὴν εἶχαν διαφυλάξει μέχρι τότε μυστικὴ στὶς καρδιές τους, ἐνῶ οἱ ἐκτὸς σχολῆς δὲν ἔχουν νὰ θυμούνται παρὰ μόνο τὰ δυσνόητα¹⁹⁸. Γιατί οὔτε κανένα σύγγραμμα του ἴδιου του Πυθαγόρα υπήρχε¹⁹⁹, ἀλλὰ καὶ ὅσοι διέφυγαν, ὁ Λύσις καὶ ὁ Ἄρχιππος²⁰⁰, καθὼς καὶ ὅσοι <Πυθαγόρειοι> ἔτυχε νὰ λείπουν μακριὰ <τὴν ὥρα τῆς καταστροφῆς>, δὲν <κατάφεραν νὰ> διασώσουν παρὰ μόνο λίγα ζώπυρα αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας, ἀμυδρά καὶ δυσἀπόκτητα.

58. Απομονωμένοι καὶ απογοητευμένοι με ὅσα συνέβησαν, διασκορπίστηκαν ἄλλος ἐδῶ κι ἄλλος ἐκεῖ, ἀποφεύγοντας τὴν ἐπικοινωνία με τους ἀνθρώπους²⁰¹. Ἐπειδὴ ὁμως φοβήθηκαν μήπως χαθεῖ μια γιὰ πάντα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα τὸ ὄνομα τῆς φιλοσοφίας καὶ μήπως οἱ θεοὶ δυσανασχετήσουν μαζί τους γι' αὐτὸν τὸ λόγο, συνέταξαν σημειώσεις με τὰ κύρια σημεῖα <τῆς διδασκαλίας τῆς σχολῆς>, με βάση τὰ συγγράμματα τῶν παλαιότερων, που <κατάφεραν νὰ> συγκεντρώσουν, καὶ ὅ,τι θυμούνταν <οἱ ἴδιοι>. Καὶ τις ἀφήσαν ὁ καθένας σε ὅποιον ἔτυχε νὰ βρίσκεται κοντά του στο θάνατό του, ἐξορκίζοντας τους γιους, τις κόρες ἢ τις γυναῖκες τους νὰ μὴν τις δώσουν σε κανέναν ἔξω ἀπὸ τὴν οικογένεια. Κι ἐκεῖνοι τήρησαν αὐτὴ τὴν ὑπόσχεση γιὰ πολλὰ χρόνια, διαβιβάζοντας με τὴ σειρά τους τὴν ἴδια ἐντολὴ διαδοχικά στους ἀπογόνους τους²⁰².

ἀπογόνους. **59.** Τεκμηραίμεθα δ' ἄν, φησὶν Νικόμαχος, περὶ τοῦ μὴ παρέργως αὐτοὺς τὰς ἀλλοτρίας ἐκκλίνειν φιλίας, ἀλλὰ καὶ πάνυ σπουδαίως περικάμπτειν αὐτὰς καὶ φυλάττεσθαι καὶ μὴν περὶ τοῦ μέχρι πολλῶν γενεῶν τὸ φιλικὸν πρὸς ἀλλήλους ἀνένδοτον αὐτοὺς διατετηρημέναι, ἐξ ὧν Ἀριστόξενος ἐν τῷ περὶ τοῦ πυθαγορείου βίου αὐτὸς διακηκοέναι φησὶν Διονυσίου τοῦ Σικελίας τυράννου, ὅτ' ἐκπεσῶν τῆς μοναρχίας γράμματα ἐν Κορίνθῳ ἐδίδασκεν. Φησὶ δ' οὕτως· οἴκτων καὶ δακρῶν <εἶρ | γεσθαι τοὺς ἄνδρας, ὡσαύτως δέ> καὶ δεήσεως καὶ λιτανείας καὶ πάν<των τῶν τοιούτων. **60.** Βουλόμενος οὖν> ποτε Διονύσιος πεῖραν αὐτῶν λ<αβεῖν>, διαβεβαιουμένων τινῶν ὡς συλληφθέντες καὶ φοβηθέντες οὐκ ἐμμενοῦσι τῇ πρὸς ἀλλήλους πίστει, τὰ δ' ἐποίησεν· συνελήφθη μὲν Φιντίας καὶ ἀνήχθη πρὸς τὸν τύραννον, κατηγορεῖν δ' αὐτοῦ Διονύσιον ὡς ἐπιβουλεύοντος αὐτῷ· καὶ δὴ τοῦτο ἐξεληλέγχθαι κεκρίσθαι τ' ἀποθνήσκειν αὐτόν. Τὸν δέ, «ἐπεὶ οὕτω σοι δέδοκται, εἰπεῖν, δοθῆναί γε τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ὅπως οἰκονομήσῃται τά τε καθ' ἑαυτὸν καὶ τὰ κατὰ Δάμωνα» (εἶναι γὰρ αὐτῷ ἑταῖρον καὶ κοινωνόν· πρεσβύτερον δ' αὐτόν ὄντα πολλὰ τῶν περὶ τὸν <ἄνδρα>

59. Κατὰ τον Νικόμαχο, μπορούμε να σχηματίσουμε μια εικόνα για το πόσο κατηγορηματικά απέχρουν οι Πυθαγόρειοι τις φιλίες με ξένους, για το πόσο επιμελῶς τις απέφευγαν και για το πῶς φυλάγονταν απ' αυτές, κι ακόμη για το πῶς διατήρησαν ακλόνητη τη μεταξύ τους φιλία για πολλές γενιές χωρίς να ενδώσουν σε ἐξῶθεν πιέσεις, απ' ὅσα γράφει ο **Αριστόξενος** στο ἔργο του Περὶ τοῦ πυθαγορείου βίου²⁰³ — ισχυρίζεται μάλιστα ὅτι τα ἄκουσε με τα ἴδια του τ' αφτιά ἀπὸ τον Διονύσιο, τον τύραννο της Σικελίας, τότε που αὐτός, ἐκπτώτος μονάρχης πια, δίδασκε γραμματική στην Κόρινθο²⁰⁴.

Λέει λοιπόν: «<Οἱ Πυθαγόρειοι> απέφευγαν τους θρήνους και τα δάκρυα, καθὼς ἐπίσης τις παρακλήσεις, τις ικεσίες κι ὅλα τα παρόμοια²⁰⁵.

60. Κάποτε λοιπόν ο Διονύσιος, θέλοντας να τους δοκιμάσει —επειδὴ υπήρχαν κάποιοι που τον διαβεβαίωναν ὅτι τάχα αν τους συλλάβει και τους τρομοκρατήσει δεν θα παραμείνουν πιστοὶ στη μεταξύ τους φιλία—, νά τι ἔκανε: Συνελήφθη ο Φιντίας και οδηγήθηκε ἐνώπιόν του. Ο Διονύσιος τον κατηγοροῦσε ὅτι συνωμοτεῖ ἐναντίον του· <εἶπε μάλιστα στον Φιντία> ὅτι <η κατηγορία> ἔχει ἀποδειχθεῖ και ὅτι ἔχει καταδικαστεῖ σε θάνατο. Εκείνος του ἀπάντησε: “Αφού αὐτή εἶναι η ἀπόφασή σου, δώσε μου τουλάχιστον το υπόλοιπο της ἡμέρας για να τακτοποιήσω ορισμένες υποθέσεις δικές μου και του Δάμωνα” (γιατί ο Δάμωνας ἦταν φίλος του και ζούσαν μαζί· και ο Φιντίας, ως μεγαλύτερος, εἶχε ἀναλάβει ο ἴδιος τη διαχεί-

εις αὐτὸν ἀνειληφέναι). Ἡξίου δ' ἀφεθῆναι ἐγγυητὴν παρὰ τῶν Δάμων. Συγχωρήσαντος δὲ τοῦ Διονυσίου μεταπεμφθεὶς ὁ Δάμων καὶ τὰ συμβάντα ἀκούσας ἐνεγυήσατο καὶ ἔμεινεν ἕως ἂν ἐπανέλθῃ ὁ Φιντίας. **61.** Ὁ μὲν οὖν Διονύσιος ἐξεπλήττετο ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις. Ἐκείνους δὲ τοὺς ἐξ ἀρχῆς εἰσαγαγόντας τὴν διάπειραν τὸν Δάμωνα χλευάζειν ὡς ἐγκαταλειφθῆναι σόμενον. Ὄντος δὲ τοῦ ἡλίου περὶ δυσμὰς ἤκειν τὸν Φιντιαν ἀποθανούμενον, ἔφ' ᾧ πάντας μὲν ἐκπλαγῆναι, Διονύσιον δὲ περιβαλόντα καὶ φιλήσαντα τοὺς ἄνδρας ἀξιῶσαι τρίτον αὐτὸν εἰς τὴν φιλίαν παραδέξασθαι· τοὺς δὲ μηδενὶ τρόπῳ καίτοι πολλὰ λιπαροῦντος αὐτοῦ συγκαταθεῖναι εἰς τοιοῦτο. Καὶ ταῦτα μὲν Ἀριστόξενος ὡς παρ' αὐτοῦ ἀκούσας Διονυσίου ἀπήγγειλεν. Ἰππόβοτος δὲ καὶ Νεάνθης περὶ Μυλλίου καὶ Τιμύχας ἱστοροῦσι...

ριση τῶν περισσότερων υποθέσεων τοῦ οἴκου). Ζήτησε λοιπὸν νὰ ἀφεθῆι ελεύθερος, ἀφήνοντας ὡς ἐγγύηση τὸν Δάμωνα. Ὁ Διονύσιος συμφώνησε καὶ ἐστείλε νὰ καλέσουν τὸν Δάμωνα, ὁ ὁποῖος, μόλις ἀκούσε τι εἶχε συμβεῖ, δέχτηκε νὰ μπεῖ ἐγγυητὴς καὶ παρέμεινε ἐκεῖ μέχρι νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Φιντίας.

61. Ὁ Διονύσιος, βέβαια, ἔμεινε ἐκπληκτὸς μ' αὐτὰ που συνέβαιναν. Καὶ ἐκεῖνοι που εἶχαν προτείνει ἀρχικὰ αὐτὴ τὴ δοκιμασία κοροΐδευαν τὸν Δάμωνα, ὅτι τάχα ὁ ἄλλος θὰ τὸν ἐγκαταλείψει. Ὅταν ὅμως πλησίαζε πια ἡ δύση τοῦ ἡλίου, ἔφτασε καὶ ὁ Φιντίας γιὰ νὰ θανατωθῆι, πράγμα που ἀφῆσε ἐμβρόντητους τοὺς πάντες. Ὅσο γιὰ τὸν Διονύσιο, ἀγκάλιασε καὶ φίλησε τοὺς δύο ἄντρες καὶ ζήτησε νὰ τὸν δεχτοῦν ὡς τρίτο μέλος στὴ φιλία τους. Αὐτοὶ ὅμως, παρὰ τις πολλὰς καὶ ἐπίμονες παρακλήσεις του, μὲ κανέναν τρόπο δὲν συγκατατέθηκαν»²⁰⁶.

Αὐτὰ λοιπὸν διηγούνταν ὁ Ἀριστόξενος, τονίζοντας ὅτι τὰ ἀκούσε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Διονύσιο.

Ὁ Ἰππόβοτος πάλι καὶ ὁ Νεάνθης ἐξιστοροῦν σχετικὰ μὲ τὸν Μυλλία καὶ τὴν Τιμύχα²⁰⁷...